

Narodna kultura i običaji Međimurja

Okreša, Ivana

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Polytechnic of Međimurje in Čakovec / Međimursko veleučilište u Čakovcu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:110:796606>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-24**

Repository / Repozitorij:

[Polytechnic of Međimurje in Čakovec Repository -
Polytechnic of Međimurje Undergraduate and
Graduate Theses Repository](#)

MEĐIMURSKO VELEUČILIŠTE U ČAKOVCU
STRUČNI PRIJEDIPLOMSKI STUDIJ MENADŽMENTA TURIZMA I
SPORTA

Ivana Okreša, 0313026164

Narodna kultura i običaji Međimurja

Završni rad

Čakovec, rujan 2024.

MEĐIMURSKO VELEUČILIŠTE U ČAKOVCU
STRUČNI PRIJEDIPLOMSKI STUDIJ MENADŽMENTA TURIZMA I
SPORTA

Ivana Okreša, 0313026164

Narodna kultura i običaji Međimurja

Folk culture and customs of Međimurje

Završni rad

Mentori:

Mr. sc. Ivan Hegeduš

Mr. sc. Vladimir Kalšan

Čakovec, rujan 2024.

MEDIMURSKO VELEUČILIŠTE U ČAKOVCU

PRIJAVA TEME I OBRANE ZAVRŠNOG/DIPLOMSKOG RADA

Stručni prijediplomski studij:

Računarstvo

Održivi razvoj

Menadžment turizma i sporta

Stručni diplomski studij Menadžment turizma i sporta:

Pristupnik: Ivana Okreša, JMBAG: 0313026164
(ime i prezime)

Kolegij: Turizam i kultura
(na kojem se piše rad)

Mentor: mr.sc. Ivan Hegeduš, v.pred.
(ime i prezime, zvanje)

Naslov rada: Narodna kultura i običaji Međimurja

Naslov rada na engleskom jeziku: Folk culture and customs of Međimurje

- Članovi povjerenstva: 1. Tibor Rodiger, v.pred., predsjednik
(ime i prezime, zvanje)
2. Nenad Breslauer, v.pred., član
(ime i prezime, zvanje)
3. mr.sc. Ivan Hegeduš, v.pred., mentor
(ime i prezime, zvanje)
4. Mirjana Trstenjak, v.pred., zamjenski član
(ime i prezime, zvanje)

Broj zadatka: 2023-MTS-41

Kratki opis zadatka: Opis određenih narodnih običaja i kulture Međimurja iz 19. i 20. stoljeća.

Opis međimurskih životnih običaja poput rođenja, krštenja, svadbe, sprovoda te svakodnevnice stanovništva.

Opis određenih međimurskih godišnjih običaja poput običaja za Badnjak, Božić, Uskrs i drugo.

Opis međimurske popevke i plesa te međimurske narodne nošnje.

Istraživanje o kulturnom naslijeđu i poznavanju kulturnog naslijeđa stanovnika Međimurske županije.

Datum: 11.09.2024.

Potpis mentora:

Predgovor

Tema Narodna kultura i običaji Međimurja odabrana je prvenstveno iz ljubavi prema ovim običajima i ovakvom načinu života te povijesti Međimurja, rodne županije autora ovog rada. Zahvala svima koji su sudjelovali u dubinskim intervjuima i na taj način pomogli u istraživanju koje je u ovom radu provedeno. Također, zahvala profesorici Andrijani Kos-Kavran koja je pomogla u istraživačkom dijelu rada, a posebne zahvale profesoru i mentoru Vladimiru Kalšanu koji je sa svojim savjetima i napisanim djelima pomogao unaprijediti ovaj rad.

SAŽETAK

Razna vjerovanja, duhovna baština i tradicionalna predaja iz prošlosti elementi su nematerijalne kulturne baštine. Danas pod te elemente spadaju i razne vještine poput ispiranja zlata, umijeća poput izrade svetomarske čipke i drugo. Kao primjer na području Međimurja, postoje životni običaji gdje se spominju krštenje, vjenčanje i sprovod, godišnji običaji s gotovo svim blagdanima iz katoličkog kalendara i običaji koji se slijede za vrijeme istih te međimurska *popevka* i ples i međimurska narodna nošnja. Vrlo je važno za narod da nastavi tradiciju koja je na ovom području obitavala u 19. i 20. stoljeću jer ona na najbolji način prikazuje tko su stanovnici Međimurja i način njihova života koji se kroz razne običaje i način života razlikuje od ostalih naroda na ovome svijetu. Danas postoje mnogi KUD-ovi i udruge koji njeguju međimursku kulturu i tradiciju. Ipak, zbog velikih utjecaja društvenih mreža i medija, utjecaja velikih gradova i slijedenja trendova koji proizlaze iz istih, današnji narod Međimurja, pogotovo mladi, slijede tu tradiciju sve manje te ona polako izumire. Iz tog razloga, provedeno je istraživanje o poznavanju i slijedenju kulture i tradicije Međimurja od strane stanovnika Međimurske županije. Ispitalo se u kojoj mjeri su ispitanici različite životne dobi upoznati s kulturom Međimurja, u kojoj mjeri slijede običaje te su se prikupljali podaci o običajima koje slijede ili su slijedili stanovnici iz različitih dijelova Međimurja. Rezultatima se prikazalo da su ispitanici starije životne dobi bili najbolje upoznati s kulturom i tradicijom Međimurja i da je oni u najvećoj mjeri i slijede, a da su mladi većinom znali samo osnove te da međimurske običaje slijede samo površno. Zaključeno je da se mlađe generacije sve više okreću zapadnjačkim načinima života zbog trendova koji proizlaze iz tih područja, te da se međimurska kultura i tradicija iz godine u godinu slijede sve manje.

Ključne riječi: *Tradicija, nematerijalna kulturna baština, godišnji običaji, životni običaji, popevka, ples, narodna nošnja*

ABSTRACT

Various beliefs, spiritual heritage and traditional traditions from the past are elements of intangible cultural heritage. Today, these elements also include various skills such as gold washing, crafts such as the making of lace from Sveta Marija and more. As an example in the area of Međimurje, there are customs of life where baptism, wedding and funeral are mentioned, annual customs with almost all holidays from the Catholic calendar and customs that are followed during them, as well as Međimurje songs and dances and Međimurje folk costumes. It is very important for the people to continue the tradition that lived in this area in the 19th and 20th centuries, because it shows in the best way who the inhabitants of Međimurje are and their way of life, which through various customs and ways of life differs from other peoples in this world . Today there are many cultural and artistic societies and associations that nurture Međimurje culture and tradition. However, due to the great influence of social networks and the media, the influence of big cities and following the trends that arise from them, today's people of Međimurje, especially the young, follow this tradition less and less and it is slowly dying out. For this reason, research was conducted on the knowledge and following of the culture and tradition of Međimurje by the inhabitants of Međimurje County. It was examined to what extent respondents of different ages are familiar with the culture of Međimurje, to what extent they follow customs, and data was collected on customs followed or followed by residents from different parts of Međimurje. The results showed that the elderly respondents were the most familiar with the culture and tradition of Međimurje and that they follow it to the greatest extent, while the young mostly only knew the basics and that they follow Međimurje customs only superficially. It was concluded that the younger generations are increasingly turning to Western ways of life due to the trends arising from those areas, and that Međimurje culture and traditions are being followed less and less from year to year.

Key words: *Tradition, intangible cultural heritage, annual customs, customs of life, song, dance, national costume*

SADRŽAJ

SAŽETAK	
1. UVOD	1
2. ŽIVOTNI OBIČAJI	3
2.1. Općenito o životu međimurskog čovjeka.....	3
2.2. Rođenje djeteta, krštenje	7
2.3. Svadba	10
2.4. Sprovod	16
3. GODIŠNJI OBIČAJI.....	19
4. NARODNI PLESNI OBIČAJI MEĐIMURJA.....	24
4.1. Međimurska popevka i ples.....	24
4.2. Međimurska narodna nošnja	27
5. ISTRAŽIVANJE O KULTURNOM NASLJEĐU I POZNAVANJU KULTURNOG NASLJEĐA STANOVNIKA MEĐIMURSKE ŽUPANIJE	31
5.1. Metodologija istraživanja.....	31
5.2. Karakteristike uzorka	32
5.3. Rezultati istraživanja	33
5.4. Ograničenja istraživanja.....	39
6. ZAKLJUČAK	40
Literatura	42
Popis ilustracija	43
Popis slika	43
Popis grafikona.....	43
Prilozi	44

1. UVOD

Međimurje je mala županija na samom sjeveru Republike Hrvatske, omeđena rijekama Murom i Dravom. Zbog bogate povijesti, Međimurje je često mijenjalo vladare i države u koje je pripadalo. Narod iz Međimurja tako zvan „Međimurci i Međimurke“ teško su se prilagođavali na tradiciju i kulturu tih svih država u koje su pripadali. Promjene su bile dosta česte, pa je tako narod iz ovog malog kraja razvio svoj način života i svoju kulturu i tradiciju. Tradicija se slijedila godinama i prenosila iz generacije u generaciju. Ulaskom u 21. stoljeće narod se je modernizirao, dobio pristup informacijama kako drugi narodi iz drugih država žive te su te iste navike stranaca počeli sve više koristiti u svakodnevnom životu.

Kao problem provedenog istraživanja u ovom radu, važno je spomenuti da posljednjih desetljeća, narod Međimurja sve više slijedi trendove na stranom tržištu i načine života u drugim državama, a najveći problem je što s godinama zaboravljaju na svoju kulturu i tradiciju. Važnost poznavanje vlastite kulture i tradicije je velika za narod jer ona govori tko su te osobe i otkud dolaze. Danas se međimurska narodna kultura i životni običaji slijede sve manje i ljudi su sve više fokusirani na zapadni način života. Ako se to nastavi, kultura i tradicija Međimurja može biti zaboravljena kroz naredna desetljeća.

Predmet provedenog istraživanja je razlika između naroda Međimurja u 21. stoljeću i naroda Međimurja koji je na ovom području živio kroz 19. i 20. stoljeće. Ovaj predmet uključuje proučavanje modernog naroda i u kojoj mjeri poštuje i slijedi tradiciju Međimurja 19. i 20. stoljeća i razlike u tradiciji sad i nekad.

Ciljevi istraživanja su:

1. Razviti interes za narodnu kulturu i običaje Međimurja među narodom 21. stoljeća i stranim turistima.
2. Ispitati u kojoj mjeri stanovnici Međimurja i dalje slijede svoju kulturu i tradicijske običaje.
3. Identificirati glavne razloge zašto se običaji Međimurja danas slijede sve manje.
4. Analizirati i usporediti glavne razlike između narodnih i životnih običaja Međimuraca kroz 19. i 20. stoljeće te 21. stoljeće.

5. Otkriti detaljno o narodnim običajima Međimurja među ispitanicima i predložiti mogućnost za razvitak turizma na području Međimurja na temu međimurskih narodnih običaja.

Rad se sastoji od objašnjenja određenih običaja Međimurja te istraživanja na istu temu. Prvi dio rada sastoji se pojašnjenja životnih i godišnjih običaja u Međimurju, te međimurske popevke i plesa i narodne nošnje. U drugom djelu rada provedeno je izviđajno istraživanje o poznavanju i slijeđenju kulture i tradicije Međimurja od strane stanovnika Međimurske županije tehnikom dubinskog intervjua. U trećem dijelu rada nalazi se zaključak.

2. ŽIVOTNI OBIČAJI

U ovom poglavlju opisati će se kako je izgledao svakodnevni život stanovnika Međimurja u devetnaestom i dvadesetom stoljeću, rođenje djeteta te kako je izgledalo krštenje, kako su izgledale pripreme za svadbu i provođenje iste te koji su običaji vezani uz sprovode.

2.1. Općenito o životu međimurskog čovjeka

Hranjec (1997) navodi da su do 1848. godine postojale kućne zadruge koje su zapravo trajale do početka dvadesetog stoljeća na području Međimurja. „Živeći u feudalnim odnosima, od Zrinskih do konca prošloga stoljeća, međimurski je seljak – kao uostalom u *čitvoj* Hrvatskoj, posebice kontinentalnoj – bio organiziran u rodovske grupe: članovi su bili okupljeni pod zajedničkim pramajčnim ili praočevim prezimenom (primjerice, nekoliko sinova sa svojim obiteljima). U sporovima s vlastelom, a sporovi bijahu česti, rod s toga nastupa „*cum suis fratribus et cognatis*“. Rodovska je struktura karakterizirana grupom kuća, što je činilo jedan naseobni kompleks, a gospodarsko udruživanje pojedinih pripadnika roda ili rodova činilo je zadrugu. Jedna zadruga – a to nije bio slučaj samo u Međimurju – brojila je i do tridesetak članova. Voditelja zadruge određivao je vlastelin po provizoru, ili pak bi se međusobno o tome dogovorili muški članovi udruge“ (Hranjec, 1997, 45-46).

U zadrugama je gospodar određivao tko će što raditi i koji dan će se koji posao obavljati. Poslovi su bili podijeljeni prema spolu i uzrastu, pa su tako teži poslovi bili muški, a žene su radile na vrtu, u polju, radile su zimnicu i slično. Žene nisu bile cijenjene poput muškaraca, a pogotovo nisu cijenili ženu koja nije rađala djecu. Kada bi žena došla u susjednu kuću, nitko je nije ponudio da sjedne s ostalima, navodi Hranjec (1997).

Golub, Mesarić i Mance (2017) ističu kako su u zadnjih pedesetak godina poznatu pasminu konja na ovom području zamijenili traktori na privatnim gospodarstvima i da ovu pasminu konja polako istrebljuje ritam življenja u 21. stoljeću. U pitanju je Međimurski hladnokrvni konj čija je pasmina ugrožena zbog kritične brojnosti. Međimurski konji su služili kao radni konji i bili su veliki ponos nekadašnjeg gazdinstva.

Hranjec (1997) također navodi da su se sredinom 19. stoljeća počele raspadati kućne zadruge. Tada su gospodari zadruga htjeli prisvojiti zajednička dobra, pa je to rezultiralo cijepanjem i usitnjavanjem imanja, zbog čega su seljaci postajali siromašniji. „U takvim okolnostima formirala se i obitelj u Međimurju, a njezina se temeljna struktura održala do u

najnovije doba. Pritom nam valja zapaziti važnu činjenicu: posjedi su se u međimurskom selu znatno razgradili, usitnili, dakle gospodarska moć obitelji je jako oslabila, a u isto vrijeme „do pred prvi svjetski rat dolazi do prave hiper - populacije i do naglog osiromašenja“. Zato su na jednom gruntu znale biti i po tri obitelji, svaka s više od 10 članova (Gornji Mihaljevec, popis župljana 1866.)“ (Hranjec, 1997, 47).

„Glavnu riječ u obitelji vodio je stari *japa* s majkom / *dedek*, *deda*, *japica*: stara majka, *mamica*/, dakle, primarna je dobna granica koja je odlučujuća bila za radnu sposobnost i rast u kući. Poštivali su ih *japa* (obično njihov sin) i mama, *sneha*. Dogovor za posao i raspoređivanje dužnosti za idući dan obavljao se za vrijeme večere. U njima je – početkom ovog stoljeća – počela sudjelovati i žena i k tome, nakon možebitne muževe smrti mogla je upravljati gospodarstvom (Hranjec, 1997, 47).

U svom djelu *Zipka vu horvatskom cvetnjaku Hranjec* (1997) navodi da su ukućani obavljali poslove onako kako su bili podijeljeni još u zadrugama. Stara majka bi pazila djecu, sin, snaha i starija djeca bi radili poslove na polju, najmlađa djeca su obavljala poslove pastira, a ako je obitelj bila siromašna, tada bi najmlađa djeca odlazila raditi kao sluge.

U Međimurju su se neki ljudi bavili poljoprivredom, a neki su bili obrtnici. „Obrtnici u Međimurju raznih su zanimanja: drvodjelje – tesari ili „*cimermani*“, krovopokrivači ili „*šopari*“, kovači – potkivači, stolari – „*tišljari*“, kolari i „*draksari*“, postolari – *čižmari*, mlinari na Dravi i Muri, zidari od 2. polovice 19. stoljeća, pekari, ugostitelji, ispiraći zlata na rijekama Dravi i Muri, košaraši i dr. Oni koji su nastanjeni u selima, bave se i poljoprivredom, jer samo od obrta nisu mogli živjeti, pa čine tzv. poluseljački element u selu. Često nisu raspolagali ni obrtnicom, nisu plaćali ni porez, a svojom su se vještinom pokušali uzdići iz redova agrarnih proletera na selu. Mlinari su među obrtnicima na selu stajali na prvom mjestu“ (Bunjac, Jahn, Puzak et al., 2003, 96 – 97).

Kalšan (2000) u djelu *Građansko društvo u Međimurju* piše o gotovo svim poslovnim i industrijskim postignućima koja su se dogodila na ovom području. Prva pruga u Međimurju puštena je u promet 24. travnja 1860. godine. Razvoj pruga rezultirao je i razvojem trgovine. Gospodin Armin Kohn se je prvi u Čakovcu počeo baviti s izvozom jaja, a njegov posao nastavila je podružnica hamburške tvrtke „*Tannenbaum – Steinberger*“. Jaja su se otkupljivala najviše na području Međimurja, ali i na području Podravine i Prekomurja. Godišnje su izvozili

oko 100-150 vagona probranih jaja u Švicarsku, Njemačku i Englesku. Dvadesetih i tridesetih godina prošlog stoljeća je trgovina najvažnija djelatnost čakovečkih građana. Poznata je i bila čakovečka šećerana. Juraj Feštetić (1815. – 1883.) je sredinom devetnaestog stoljeća iznajmio dio čakovečkog Starog grada dioničkom društvu koje je u konačnici izradilo i otvorilo tvornicu šećera. Ipak, nedostatak sirovina i loša kvaliteta do vode su nakon nekog vremena doveli do propasti šećerane. Također, jedno od velikih postignuća bio je pronalazak nafte sredinom devetnaestog stoljeća na Peklenici i na Selnici. Pojedini mještani su sredinom devetnaestog stoljeća kopali duboke jame kako bi uzeli katran koji se koristio za liječenje kožnih bolesti. Ljudi su svakodnevno pleli košare i druge predmete (garniture za sjedenje, ljujčake, stolovi, stalci za cvijeće...) od šibe, slame i komušine. Godine 1914. osnovana je Seljačka gospodarska i košaračka zadruga u Donjem Vidovcu koja je ubrzo napredovala, a 1931. godine je prestala s radom. Početkom tridesetih godina prošlog stoljeća, dio košaračkih obrtnika su utemeljili firmu Maltar i drugovi. Navedena firma je zapošljavala radnike i bila je vodeći proizvođač proizvoda od šibe na području Hrvatske.

Prema Bajuk (2012), međimurske obitelji su do kraja devetnaestog stoljeća živjele u takozvanim kanatnim šopanim kućama koje su bile od drvene, zemljane i slamnate građe. Kuće su imale podrum – *pelnicu*, tavan – *najže*, a krov je bio građen od ražene slame. Kuće su imale nekoliko najvažnijih prostorija poput glavne sobe, pomoćne /spavaće sobe, kuhinje koja se je nalazila između soba, predsoblje i otvoreni trijem. U dvorištu se nalazio zdenac, a uz kuću su bile daščane ili pleterne gospodarske zgrade. Krajem devetnaestog stoljeća su se počele graditi ciglane kuće koje su umjesto slame na krovu imale crijep. Tada su ljudi počeli više paziti na dekor i izgled kuće, pa su tako stavljali izrezbarena ulazna vrata, fasadne ukrase štukature i kip sveca Sv. Florijana koji je čuvao kuću od požara. Prikaz kanatne šopane kuće slijedi u nastavku na slici 1.

Međimurski seljak je provodio dane unutar tri prostorija kuće. Sobe su bile niske, vlažne i polumračne zbog malih prozora koji su na sebi najčešće imali debele drvene rešetke. U jednoj prostoriji nalazila se velika peć uz koju su ljudi čekali kraj zime. Seljaci su preživljavali od rada na svom polju, stoga su kuhana jela jeli za zajutak i navečer. Na polju su najčešće jeli sušeno meso, kruha, povrće i sira – turoša. Međimursko građanstvo je već u 19. stoljeću pratio moderne tijekom građanskog života iz država zapadne i srednje Europe. Imali su jednom mjesečno

književne večeri, večeri plesa, tombole i natjecanja u pjevanju (Bunjac, Jahn, Puzak et al., 2003).

Međimurci su se svakodnevno hranili namirnicama koje su uzgajali doma, pa su tako neka od tradicionalnih jela *prežgana juha*, *žganci*, *šulenka*, *grah s kiselim zeljom*, *grah – šalata*, *kvašeni vugorki*, *pretepena juha*, turoši, *sir z vrhnjom*, kompot i drugo. Na svečanim prilikama uz spomenuto se nudilo i razno meso i pečenje te kolači poput zlevanke, pogače, gibanice, štrukli, *zdigani* kolači i slično. Pila se medica, gvirc, rakija, gemiš i drugo, navodi Bajuk (2012).

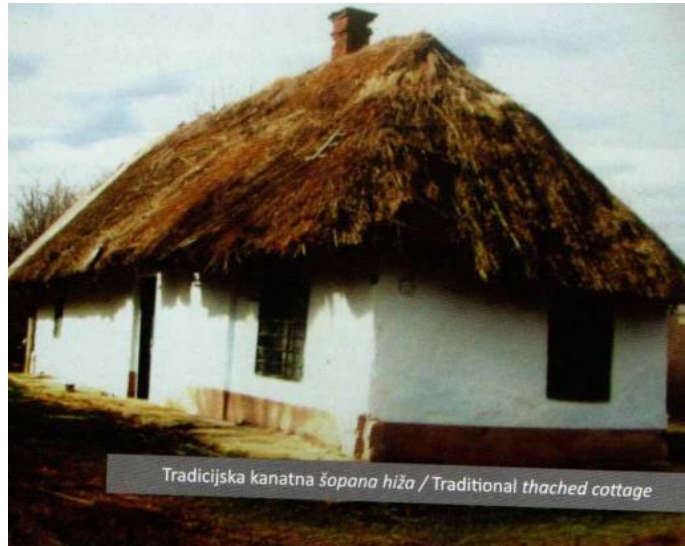
Bunjac (Bunjac, Jahn, Puzak et al., 2003) u djelu Pregled povijesti Međimurja navodi kako je do sredine devetnaestog stoljeća veći dio stanovništva Međimurja bio nepismen. Škola je bila obavezna za djecu od sedme do dvanaeste godine gdje su učili čitati, pisati, računati kroz dvogodišnje ili trogodišnje obrazovanje u pučkoj školi. Iako je škola bila obavezna, nisu ju sva djeca mogla pohađati zbog ekonomske (ne)razvijenosti sela, kmetske ovisnosti, socijalne blijeđe, udaljenosti škole od kuće te podložnosti crkvenoj i svjetovnoj vlasti. Postojale su srednje škole u koje su išla djeca boljeg materijalnog i staleškog statusa roditelja, dok su djeca iz siromašnijih obitelji išli u srednju školu i nastavili svoje obrazovanje uz mecenu. Krajem devetnaestog stoljeća gradilo se sve više škola koje su bile državne. „Stalnije škole počinju raditi od 1830. – 1840. godine. Mnogo se toga oko osnivanja i gradnje škola uradilo u vrijeme hrvatske uprave u Međimurju, kada je utemeljen značajan broj škola: u Murskom Središću 1851. godine, u Maloj Subotici 1854., u Macincu 1855., u Hodošanu 1858“ (Bunjac, Jahn, Puzak et al., 2003, 92).

Prema Kalšanu (2006), u dvadesetom stoljeću, narod Međimurja uživao je u vrlo razvijenom u društvenom, sportskom i ukupnom javnom životu. „Intenzivni kazališni i glazbeno – scenski amaterizam provode katolička društva „Branimir“ i „Katarina Zrinska“ te amaterska sekcija Čakovečkog športskog kluba. Do početka II. svjetskog rata na ovim prostorima čakovečki su kazališni amateri postavili na scenu brojne kazališne predstave i operete, zatim su organizirali mnoga gostovanja i ugostili u Čakovcu tada poznate kazališne družine, glazbene sastave i pojedince“ (Kalšan, 2006, 295).

Što se tiče vjerničke strukture u Međimurju, 1843. godine je na ovom području živjelo 53.061 stanovnika od kojih su većina bili katolici (26.289 stanovnika), zatim protestanti (235),

židovi (206), kalvini (118) i pripadnici grkoistočne vjere (10). Skoro sto godina nakon, 1931. godine u Međimurju ima 96.945 stanovnika. Rimokatolika ima 94.507, pravoslavaca 1.127, židova 736, protestanata 474, muslimana 58, grkokatolika 27 i 18 ostalih vjernika (Kalšan, 2003).

Slika 1: Tradicijska kanatna šopana hiža (kuća)

Izvor: Bajuk, L. (2012). Hrvatska prirodna i kulturna baština Međimurja. 1. izd. Zagreb: Udruga Matapur Lopatinec, str. 41.

2.2. Rođenje djeteta, krštenje

Početak i sredinom prošlog stoljeća djeca su dolazila na svijet pod krovom roditeljskoga doma, za razliku od danas kada žene rađaju u čakovečkoj bolnici pod nadzorom i pomoći. Bilo je slučajeva da su žene do zadnjeg dana svoje trudnoće mukotrpno radile na polju, pa su tako i znale rađati na tom mjestu (Hranjec, 1997).

U prošlosti, trudnice u tradicionalnim obiteljima nisu bile povlaštene kao što su danas kada žene imaju preporodiljne dopuste, bolovanja i slično, no u nekim obiteljima se ipak pazilo na trudnice, najviše kod spremanja jela za njih, navodi Hranjec (2011). „...ona je radila sve ili gotovo sve poslove u seljačkom gospodarstvu te se znalo dogoditi da bi rodila u polju, a tad bi pupkovinu rezali srpom“ (Hranjec, 2011, 170).

Hranjec (2011) u svom djelu Međimurski narodni običaji navodi kako su u prošlosti postojala razna vjerovanja koja su bila vezana uz trudnice. Jedan od najpoznatijih primjera je da se nitko ne smije zamjeriti trudnici jer će toj osobi na oku napraviti tzv. *ječmenec*. Također, vjerovalo se ako se trudnica uplaši ili začudi i u tom trenutku uhvati za dio tijela, djetetu će na tom mjestu nastati madež, odnosno *zlamenka*. Još neki od primjera vezani uz vjerovanja i

trudnice su da trudnica ne smije gledati u vatru (*ogenj*) jer će onda dijete imati crveno lice ili slab vid, ako bi trudnica ugledala u zeca, tada bi dijete imalo zečje usne ili bi uvijek spavalo, trudnica se ne smije zagledati u neku životinju jer bi dijete tada poprimilo osobine te životinje, trudnica mora gledati u svatove jer će tada njezino dijete koje nosi biti veselo i ostali slični primjeri.

Gönczi (1895) definira kako dijete dobiva ime po najbližem svecu u kalendaru. „Juraj se svakako rodio dan-dva prije Jurjeva, Barbara početkom prosinca. Svatko zna u kojem se dijelu mjeseca i godine rodio, ali godinu rođenja zna zaboraviti“ (Gönczi, 1895, 85).

Prema Hranjecu (1997), otac je morao dogovoriti s prijateljem da mu ovaj bude kum djetetu, a njegova žena kuma, dok Gönczi (1895) navodi kako suprug mora potražiti kuma i kumu djetetu u rodbini s ženine strane.

Prema Gönczi (1895), tek rođeno dijete se što prije mora odnijeti na krštenje jer se smrt nekrštenog djeteta smatrala velikom nesrećom. Također navodi da se za kumove biralo ljude sličnog imovinskog stanja i ponekad su djeca iz iste obitelji imale i iste kumove. Djeca su svoje kumove izuzetno poštivala i oslovljavalo ih se sa „vi“.

„Porodilji tjedan dana jelo i piće donosi kuma. U podne donosi košaru s jelom za čitav dan. Jela su obično takva da mogu duže stajati. U Donjem Međimurju održava se i takozvana „*pasita*“, krstiteljska gozba. Priređuju ju roditelji novorođenčeta kada se majka oporavi. Tada se u kuću, tri nedjelje zaredom, pozivaju na gozbu krsni kumovi sve djece. Treću nedjelju novorođenčetu donose odjeću. Kada pak dijete ima već tri-četiri godine, kumovi mu poklanjaju još jedan komplet odjeće. Odjeću od kumova, djevojka dobiva i kad se udaje. Ako kumče umre, odjeću za pokop i lagani pokrivač za mrtvaca u lijesu nabave kumovi. Kumstvo, osim spomenutog inače ne nameće nikakve druge obveze, čak ni kada umru roditelji djeteta“ (Gönczi, 1895, 85).

Krnjak (2009) navodi da se krštenje ali i samo kumstvo jako poštivalo i tome se pristupalo kao svetom sakramentu. Zbog toga što su se kumstvo i krštenje smatrali svetima, ljudi su to poštivali i samim načinom oblačenja. Svečana oprava – *ancug* – se nosila samo u crkvu, na krštenja, na svadbe i na velike crkvene blagdane. Žene su do svog drugog ili trećeg djeteta nosile bjelinu, a nakon navršениh pedeset godina su napuštale takav način odijevanja vjerujući da više ne moraju isticati svoju ljepotu. Spomenuta ženska oprava – *ancug* – je u ono

vrijeme bila izuzetno skupa, stajala bi jednu kravu s obzirom da su u ono vrijeme bile životinje mjerilo vrijednosti, što bi 2009. godine bilo oko 10.000,00 hrvatskih kuna.

Nakon poroda, rodbina bi došla u posjetu djetetu i majci, a pod jastuk (*vanjkušek*) bi stavljali novac jer se vjerovalo da to djetetu donosi sreću. Obavezno se je morala u kući čuvati krpa, pelena u kojoj se dijete nosilo na krst, jer inače dijete ne bi bilo sretno. Također, nitko se nije mogao brisati ručnikom koji se koristio za vrijeme djetetovog prvog kupanja. Kada se dijete razboljelo, kuma se morala zavjetovati da će se moliti i obilaziti svetišta samo da dijete ozdravi. Krštenje djeteta (*krstitke*) su se organizirale prvu nedjelju nakon poroda, a na krštenje su bili pozvani kumovi i najbliža rodbina, navodi Hranjec (1997). „Dijete se krstilo drugi dan po porodu. U crkvu ga je nosila krsna kuma, danas s njom odlazi i kum pa i roditelji djeteta (dakako, tad se dijete krsti kasnije, kad se majka može pridići)“ (Hranjec, 1997, 127).

Otpribliže oko mjesec dana do četrdeset dana nakon poroda, roditeljica odlazi u crkvu na *fpelavanje* gdje od svećenika dobiva blagoslov. U crkvu nosi dar, najčešće je to novac, a nakon tog običaja odlazi na svoje prijašnje mjesto među vjernike u crkvu, navodi Hranjec (2011).

Kao što su postojala razna vjerovanja vezana uz trudnice, tako su postojala i vjerovanja vezana uz novorođenčad. Hranjec (2011) navodi kako žena koja je tek rodila nije smjela dva tjedna u goste dok nije bila u crkvi, kada je dijete bolio trbuh, iz lule su izvadili duhan i kuhali ga ili su stavljali bijeli luk u usta djetetu, zatim ako se dijete u noći plašilo trebalo ga je nositi svećeniku na blagoslov, bacali su pelene na krov kuće ako je dijete dobilo proljev i tamo ih ostavljali do izlaska sunca nakon čega bi ih oprali, ako se je roditeljica s nekim rukovala morala je odmah staviti ruku na prsa da ne bi izgubila mlijeko. „ako li izgubi mlijeko, tad se, kad se krave navečer vraćaju kući s paše, mora svući do gola, stati iza stajskih vrata, staviti na prsa dvije suknene krpe i izgovoriti: - Moje kravice idu doma,/moje mlijeko ide doma./ Sveta Ana, pomoz! To izgovara triput i svaki put stavlja ruku na prsa kao da grabi mlijeko. (Hranjec, 2011, 179).

Svečanost prvog primanja euharistije u djetetovu životu je prva sveta pričest. Djeca prije sakramenta odlaze na vjeronaučne poduke u crkvi. Djeca idu na prvu pričest u drugom ili trećem razredu osnovne škole. Djeca imaju obučenu bijelu haljinu, djevojčice imaju vijenac od cvijeća u kosi, u rukama nose svijeće i u procesiji dolaze u crkvu, navodi Hranjec (2011). Primjer fotografije prvopričesnika nakon obreda slijedi u nastavku na slici 2.

Uz svečanosti primanja sakramenta prve svete pričesti, ne smije se zaboraviti ni sakrament svete potvrde. „Raširen je i običaj ferminske kume/kuma: dječak ili djevojčica (uobičajeno – od 12 do 15 godina) kad se *fermaju*, *krizmaju*, tj. primaju Sv. Potvrdu, uzimaju starijeg rođaka ili očevog prijatelja da im bude kum. Kum(a) daruje dijete (pritom u današnje doba zna biti kojekakvih pretjerivanja!), a svečanost se poprati veseljem u obiteljskom krugu“ (Hranjec, 1997, 127).

Slika 2: Prvopričesnici

Izvor: Privatna fotografija autora

2.3. Svadba

Prema Gönczi (1895), o brakovima su redovito odlučivali roditelji. Oni su birali zeta ili snahu iz kuće približno istog imovinskog stanja. Mladi, a pogotovo djevojke su se rijetko vjenčali s nekim koga vole. Njihovo mišljenje je najčešće bilo nevažno. Brakom se nastojala sačuvati ili povećati imovina. Djevojke su se udavale između 15 i 20 godina starosti. Poslije zaruka su slijedile pripreme za svadbu. Prvo se odrede starješine, zatim se odrede obitelji koje će se zvati u svatove i na kraju se odrede svirači. Mladenci jedan drugome kupuju dar, a to je odjeća za svadbu. Zaručnica zaručniku kupuje košulju, gaće i maramicu ili čizme, a zaručnik zaručnici lanenu ili pletenu košulju i svileni rubac.

Hranjec (2011) u svojem djelu Međimurski narodni običaji definira osnovne elemente tradicijske međimurske svadbe, a to su poznanstvo (*zagledi*), zaruke (*snoboki*, *zapis*, *ozavanje*), pozivanje na svadbu (*pozoviči*), neposredne *priprave za svate*, *svatovska znamenja*, *svatovske dužnosti i uloge*, tijekom svadbe (dolazak mladenkinoj kući, odlazak na vjenčanje, povratak), večera (*večerja*) i „*plesanje zelja/reda*“ te „*Baba gljive brala*“, odlazak mladenke, skidanje

svadbenog vijenca i oblačenje u mladu snahu (*snehu*), završetak svadbe i *prviči* (posjet rodbine nakon svadbe).

U periodu poznanstva (*zagledi*) su se birali budući mladenci. Iako je ženidba bila najviše ekonomski motivirana, u većini slučajeva se dolazilo do upoznavanja u raznim prigodama kao što su bili zajednički poslovi poput čehanja perja ili ljuštenje kukuruza, na mjesnim proštenjima i slično. Također, često su se događale ljubavne tragedije kada bi mladić presudio objema nakon što bi saznao da će njegova izabranica poći za drugoga roditeljskom voljom, ističe Hranjec (2011). Krnjak (2009) dodaje kako su neki parovi živjeli dugo i sretno, dok su drugi živjeli kao u malom paklu na zemlji. Rastave su bile rijetke.

Gönczi (1895) ističe da mladić u prošnju odlazi u pratnji kuma, a odlazi se rano ujutro ili prije mraka kada su roditelji mlade sigurno kod kuće. Prvo razgovaraju o poslu, a zatim kum prekida razgovore i započne razgovarati o zarukama. „Mi smo na putu na kojem su bila Tri kralja. Doznali smo da kod vas postoji takva „stvar“ koja je potrebna „našem suputniku“. Zato molimo gospodara i gospodaricu kuće i njihovu kćerku (tu je imenuje) da, ako nemaju prigovora našem dolasku, porazgovaraju s našim mladićem te da izvole pristati na vjenčanje i njihov zajednički život. Potom mladi smiju jedno vrijeme porazgovarati, a tada im se kum obraća i pita da li su se ispovjedili. Ako im je po volji, neka se uhvate za ruke“ (Gönczi, 1895, 88). „Zaruke su se redovito održavale kod mladenke. Postojala je i uzrečica da se kod budućih roditelja, mladenčevih ili mladenkinih, koji su trebali spremati miraz ili *sebunjek*, kako se zvala imovina mlade obitelji, najprije pogleda stajski gnoj, odnosno njegova količina i već se po tome procjenjivalo što bi se moglo dobiti zajedno sa zetom i snahom“ (Krnjak, 2009, 83). *Snuboke* je bilo teško sakriti jer bi mladi dečki *natepli* (posuli) put između mladenkine i mladenčeve kuće *pljevom* i *kukuruzinjem* čim i saznali za zaruke i svadbu, ističe Krnjak (2009).

Zatim slijedi pozivanje na svadbu ili *pozoviči*. Hranjec (2011) navodi kako je bilo vrlo važno koga će pozvati na svadbu, pogotovo da se netko ne bi uvrijedio. Češća pojava je bila da kućedomaćin (*hižni gospodar*) pozove na vjenčanje, a do otprilike polovice prošlog stoljeća je tu ulogu imao mladić iz bližeg roda. On se je tada morao rukovati sa svima koje poziva, čak i s djecom. Uloga osobe koja poziva na vjenčanje (*pozovič*) je bila i uvertira za veselo raspoloženje.

Nakon pozivanja na svadbu slijede pripreme za istu. Krnjak (2009) navodi da se mladenkin miraz vozio na sam dan vjenčanja u kuću mladoženje. Miraz je bio ormar i *lajca*, točnije ormar s ladicama koji je rađen od prirodnog drveta. Pakirali su i posteljine, jastuke, debelo zimsko pokrivalo puno perja, ručnike, stolnjake i slično. U ormaru se također nalazila odjeća buduće snahe. U slučaju da bi mladoženja išao za zeta, vozio bi se ormar i krevet. Svadba je najčešće bila održavana zimi jer se tada hrana najlakše čuvala. Svadbu su pripremali svi svati koji su bili pozvani na svadbu. Slavlje je započelo već rano ujutro, a ponekad i navečer prije svadbe. Gosti su već prije osam sati ujutro bili na okupu. Za doručak se posluživala *hladnetina*, krvavice, gulaš, kolači i čiste *štruce*, a pila se je rakija i kuhano vino. Nekoliko dana prije vjenčanja, gosti bi nosili darove. To su najčešće bili perad, jaja, maslac, mast, sir orasi i slično. Žene koje su rodbina ili susjede bi pripremale jela za svadbu, a ostali bi pripremali sobu u kojoj bi bilo svadbena veselje. Donosili bi duge stolove i klupe, a zid ukrašavali šarenim papirima, borovim granama, bršljanom i trakama, ističe Gönczi (1895). Primjer dekoracije na vjenčanju je na slici 3.

Prema Gönczi (1895), jedno od poznatijih običaja koji spadaju pod svatovska znamenja je postavljanje *majge*. To je bilo visoko i debelo drvo koje se je ukopalo kod ulaznih vrata dvorišta. Na vrh *majge* stavljaju marame, boce s vinom i slično. Po dolasku svatova s mladenčeve strane, oni moraju te predmete spustiti na dno iako nemaju čime. Tada *primoš-kapitan* započinje cjenkanje za alat s kojim će to skinuti dolje. „Dok ne izbroji dogovorenu svotu, donose mi različiti neupotrebljiv alat, a na kraju tupu, staru sjekiru. Kada je „*majga*“ napokon srušena, svatovi ulaze u dvorište (Gönczi, 1895, 94). Hranjec (2011) dodaje da je važno spomenuti i takozvane svatovske *cimere*, točnije ukrase. Njih mladenkine prijateljice izrađuju od krep papira. Također, važni su i kokot i zastava te sablje. Dječak na početku svadbene povorke nosi kokota koji je također bio ukrašen krep papirom. Zastavom na početku povorke se daje do znanja da je povorka svadbena, a sablje su se koristile jer su se svatovi formirali prema uzoru na vojničku formaciju.

Na svakoj svadbi postojale su točne uloge koje su neki svatovi imali. Starješina ili *kapitan* je morala biti osoba koja je imala dobre govorne vještine. On je vodio mladence i *katane* (svatove) i podsjećao ih na simboliku svadbe. Važni su i djeveri koji su zastupali svatove, pogotovo na običajima na kojima se trebalo plaćati. *Koprone* su bili mladići koji su predvodili

svadbenu povorku, sabljama su krčili put i glasno huškali kako bi povećali veselje. *Zastav(n)jek* je nosio barjak. Važno je i spomenuti *svatevce*, a to su male djevojčice u bijelom koje su bile pratnja mladenki, navodi Hranjec (2011).

Slika 3: Primjer izrađenih dekoracija na svadbi

Izvor: Privatna fotografija autora

„Prolaženje svatova središnji je događaj taj dan u selu; osobito ženski svijet ne propušta priliku za gledanje *svatof* (pa onda i za razne komentare!), domaćice ostavljaju zbog toga sve poslove u kući. Svatovi s funkcijama nastoje biti što svečanija držanja, obično *gošćeniki huškaju*, izlaze iz povorke i nude mještane vinom, bacaju bombone i cigarete“ (Hranjec, 1997, 146). Primjer prolaska svatova kroz naselje slijedi u nastavku na slici 4.

Slika 4: Prolazak svatova kroz naselje

Izvor: Privatna fotografija autora

Svatovi bi se okupili rano ujutro i starješina vodi te iste svatove i tijekom događaja. Svatovi doručkuju i dobivaju *svatovske cimere*. Zatim slijedi odlazak po mladu formirajući svadbenu povorku. Muškarci su mještane nudili vinom, a žene su ih nudile kolačima i bombonima. Svatovi pogađaju *majgu* (spomenutu prije u ovom radu). Zatim slijedi običaj u kojem dovode mladu. Najprije se dovodi djevojčica, zatim starija žena, metla, *bruklje* (žarač) i tek onda mlada. Djever otkupljuje mladu, a mladu prodaje žena koja ju je oblačila. Zatim slijedi plesanje kola oko stola. Nakon kola slijedi objed ili ručak i dijeljenje *cimera* koji su se otkupljivali (Hranjec 2011).

Hranjec (1997) također navodi kako ručak „*obed*“ započinje oko 14-15 sati, a servira se govedska juha, kuhana govedina i naribani hren, zelje s mesom, razno pečenje, kolači i drugo. Nakon toga roditelji mlade „*hižni japek i mamica*“ prvi zaplešu čime pozivaju ostale goste na veselje. Kroz svadbu postoje razne igre koje pokušavaju učiniti odlazak mlade iz roditeljske kuće što bezbolnijim. Zatim slijedi odlazak u crkvu ili matični ured. „U crkvu bi prilikom vjenčanja ulazili samo najvažniji svatovi: mladenci, *kapiton, podeklička, dever, pucnehalja, zastavnjek* i kokotov nosač. *Zastavnjek* bi prije ulaska u crkvu razvio zastavu iznad ulaza, a jedan od svatova, *katana*, držao bi drugi kraj zastave za *camblje (camblie)* – u krug skupljene rese koje bi ukrašavale zastavu, i ispod bi se tako razvite zastave ulazilo u crkvu“ (Krnjak, 2009, 84).

Gosti su se na samom slavlju veselili, plesali kola, pjevali i jeli. Poznato je plesanje zelja kada djever i *pod snehalja* zajedno plešu. Zatim pristupe stolu gdje su *primeš kapitan* i *šereg kapitan* te vode dijalog. Za kraj moraju gaziti zelje. Zatim su slijedile razne šaljive šale i igre. U nekim mjestima su dolazili i *maškori* (maškare). Jedna od poznatijih igra je igra *Baba gljive brala*. Muškarac se obuče u žensku osobu i zatim slijedi zabavni dijalog. U nekim mjestima ovu igru zamjenjuju običajem donošenja gljiva gdje muškarac odjeven u ženu nosi gljive na pladnju, a žene pjevaju *Baba gljive brala* (Hranjec, 2011).

Zatim slijedi odlazak mlade. Odlazak je najčešće tužan i bližnji (majka, sestra, prijateljica...) plaču za mladenkom. Ipak, neki svatovi ovaj događaj pokušavaju razveseliti šalama, navodi Hranjec (2011). „Konačno oko ponoći, starješina – kada je već nekoliko puta odgađao završnu riječ jer ga mlada suznih očiju moli da pričeka – ustaje i *spričava* mladenku pred odlazak u njezin novi dom“ (Hranjec 1997, 151).

Također, prema Hranjecu (1997), mlada se zatim oprašta od svojih najbližih i ostalih gostiju na svadbi, a u nekim mjestima oni mladu daruju. Zatim odlazi u novi dom. Tijekom ranojutarnjih sati, nakon što je čin svadbe i veselja završio, roditelji mlade idu u posjetu mladi da vide kako se snašla u novom domu. U nekim mjestima svadba završava oko podneva drugog dana, a u nekim mjestima svadba zna trajati po dva tri dana.

Zatim slijedi običaj skidanja svadbenog vijenca i oblačenje u mladu *snehu*. Mlada se u nekim mjestima odlazila presvući uz pomoć *pod snehalje*. Uz ove svadbene običaje povezana su i neka vjerovanja (Hranjec, 2011). „U Cirkovljanu kad je mladenka skidala vijenac s glave, mladoženja drži šešir da u njega padne vijenac jer će tad prvo dijete biti muško. Andrašec spominje da je mlada u *vencu* imala mali kolač *kakti kraflin* i kad je vijenac skidala, morala je kolačić pojesti, što je *znamenovalo* da neće nikad biti gladna. A ako li pak je htjela biti nadređena mladencu, morala ga je *zakupsti* i *zeti nekaj lasi* (G. Mihaljevec)“ (Hranjec, 2011, 254).

Svadba je u nekim mjestima trajala nekoliko dana, a u novije vrijeme samo jedan dan. Na kraju svadbe se je mladenka uvodila među žene. Mladenkju je *pod snehalja* pratila iz dvorišta uz glazbu. Svirala je koračnica. Postupak u crkvi je slični kao nakon poroda, a nakon ovog običaja je mlada snaha morala bacati sitan novac djeci i starijima davati isti u ruku. Kada se vratila u svoj novi dom, morala je poslužiti novu obitelj s doručkom kojega je njezina majka prije pripremila. Otprilike tjedan dana nakon svadbe je rodbina dolazila u posjetu vidjeti kako se mlada snaha snašla u novoj kući (Hranjec, 2011).

U nastavku (Slika 5) slijedi primjer međimurske svadbe.

Slika 5: Vjenčanje iz 1974. godine

Izvor: Privatna fotografija autora

2.4. Sprovod

Hranjec (1997) navodi da se starije osobe pripremaju na smrt, pogotovo žene. One u svojoj ormar slažu kompletnu žensku nošnju te zamole rođakinju ili prijateljicu da budu zakopane u pripremljenoj odjeći. Kada u kući netko umre, rodbina mora pokojnika obući i urediti.

Ljudi su najčešće umirali u svojoj kući, pogotovo ako su bili bolesni. Također, zanimljivo je kako su takozvani *gastarbajteri* dolazili u svoju kuću i tamo umirali, što podsjeća na ispisan životni krug. Prije same smrti, svećenik je ispovjedio i pričestio umirućeg te mu dao posljednju pomast. Zvonilo se malim zvonom na crkvenom tornju kada je osoba umrla, a svećenik bi kod posljednje pomasti dolazio sa svojim zvonarom koji je zvonio malim zvoncem. Pokraj pokojnika se zapalila blagoslovljena svijeća jer svjetlo simbolizira jedno od Kristovih simbola. Nakon smrti, u kuću se zvao mjesni mrtvozornik koji je službeno ustanovio smrt (Hranjec, 2011).

Rodbina je pokojnika oblačila i uredila za sprovod. Žene su oblačili u nošnju, a muškarce u odijela. Muškog mrtvacu su posebno češljali i brijali mu bradu, a ženama su stavljali na glavu rubac ili su ispleli pletenice ako je pokojna bila mlada djevojka. Uređenog pokojnika su stavljali i postelju pod zrcalom između dva prozora, a u novije vrijeme su ga počeli stavljati u lijes, točnije raku, navodi Hranjec (1997). „*Negda su mrtve zakapali v nošnje, običaj je takof bil, jer se nošnja i nosila inače saki den, to je bila oprava koja se menjala već prema priliki. Mrtvomu v raki je bilo sejeno kaj ima oblečeno, no poštuvala su se zadnje želje, dok se čovek ravnal k smrti*“ (Čituš Čižmešija, 2009, 135).

„Zrcala u kući okrenula su se prema zidu ili su se prekrila crnom tkaninom, ali drugdje „bijelom krpom ili bijelim stolnjakom jer se vjerovalo da će pokojnik dolaziti doma ako se vidi u ogledalu. Obavezno se morao zaustaviti sat.“ Pokojniku se na grudima sklope ruke, među prste mu se stavlja molitvenik ili krunica, uz raku cvijeće a do nogu posuda s blagoslovljenom vodom i grančicom *pušpanja* (ukrasni zimzeleni grm, šišmir), kojom bi svatko tko bi došao običi pokojnika poškropio čineći znak križa (i potom ga, navodi Gönczi, „pogledao u lice““ (Hranjec, 2011, 269).

„Kada čovjek umre, prije no što ga stave na odar, operu ga, obuku, u lijes gdje će ležati stave svete sličice, a u ruke obično molitvenik. U sobi gdje leži, u znak žalosti, okrenu ogledalo. U kući pokojnika cijeli se dan izmjenjuju posjetitelji. Kad posjetitelj prvi puta stupi u sobu gdje je pokojnik, klekne i moli, a potom ga ode pogledati u lice. Navečer započinje bdijenje

(*verestovanje*). Na *verestovanju* ljudi razgovaraju, kartaju, a domaćini ih poslužuju vinom i kolačima. Povremeno mole za pokoj duše i pjevaju svete pjesme. Za opijela mrtvoga iznesu u dvorište. Oko lijesa skupi se ožalošćena obitelj“ (Gönczi, 1895, 101-102).

Hranjec (2011) ističe kako su na bdijenju žene plele vijence za pogreb koji su se radili od borovih grančica, a u vijenac su se utaknule ruže izrađene od papira.

S godinama se običaj bdijenja promijenio, pa se tako ovaj običaj ne odvija kod kuće gdje je osoba umrla, već u mrtvačnici. „*Ave, pogledal me tak žalosnu kre rake i brže dišel v drugu hižu de su se muški kartali, spominali i pili. Takov je to običaj prinas bil negda. I ve verestujemo mrtvoga, ali v mrtvačnici*“ (Čituš Čižmešija, 2009, 57).

Na samom pogrebu, Hranjec (1997) ističe da pogrebna povorka ima svoj redosljed. Dječak ili muškarac na samom čelu nose križ, za njim mladići i djevojke koji nose pogrebne vijence. Za njima ide povorka muškaraca, pa svećenik i lijes iza kojeg ide rodbina. Hranjec u novijoj knjizi (2011) navodi kako su pedesetih godina prošlog stoljeća na sprovodima postale popularna i limena glazba i zborovi koji su također hodali u povorci. U dvadesetom stoljeću se raspored povorke promijenio, pa tako ispred lijesa ide svećenik, a iza lijesa rodbina.

U nekim selima su postojale žene *narekalje*. „Ispraćaj pokojnika nije bio izražen samo postupcima i gestama, nego, do u najnovije doba, i riječima. Dvije su vrste takvog opraštanja. prvo je pučko, drugo crkveno. Spomenusmo već, u pučkom se tonu od pokojnika opraštaju žene – *narekalje*. To su bile poluprofesionalne žene u nekoj sredini koje bi ukućani unajmili te tada njihovo naricanje najčešće nije bilo izraz iskrene boli nego nastojanje da se što kvalitetnije obavi zamoljena usluga (Hranjec, 2011, 274). U nastavku slijedi primjer *narekanja*.

„*Narekanje za možom Ej, parec, moj parec, komu si me stavil, komu si me naručil? Komu si me naručil, kam te iskad pojdem, komu kraju? Da si nemam nikoga komu bi se pretožila. Joj, Tomo, Tomo, komu si me stavil, komu si me naručil? Da mi tebe ne bo s kim si bom rečkice potražala? Zbogom mi ostani, parek moj polovni zbogom i zbogom*“ (Hranjec, 1997, 158).

Nakon sprovoda slijedile su karmine. Na njih se zovu rođaci i oni koji su bili na sprovodu (Gönczi, 1895). Hranjec (1997) navodi kako ukućani poslije pokopa prvo operu ruke i uredе kuću, a zatim pozovu rodbinu i sve one koji su pomagali oko preminulog i počaste ih hranom i pićem.

Uz pokojnika i smrt bila su povezana razna vjerovanja. Hranjec (2011) ističe neka od tih vjerovanja. Starije pokojnike se ispraćalo na način da se po lijesu tri puta udarilo bičem kako bi duša izašla iz njega i kako bi bilo lakše nositi lijes. Kad je umrlo malo dijete, majka je istisnula par kapi svojeg mlijeka na lijes vjerujući da će mu tako dati hranu za drugi svijet. Također, od početka se je lijes stavljao na stolac umjesto na kola, a ljudi su vjerovali kako se treba sjesti na stolac na kojem je bio lijes kako se duša ne bi vratila. Postojalo je vjerovanje da će netko umrijeti ako se noću oglasi ćuk ili ako zavija pas ili ako se sanja da se srušila kuća ili ako su ispali zubi.

Na slici 5 prikazan je posljednji pozdrav obitelji od preminuloga na sprovodu.

Slika 6: Okupljanje obitelji kraj preminulog prije sprovoda

Izvor: Privatna fotografija autora

3. GODIŠNJI OBIČAJI

U ovom poglavlju biti će objašnjeni pojedini godišnji blagdani i koji običaji su se vezali uz njih.

Godišnji običaji bili su povezani uz kršćanstvo i crkvenu godinu, iako su se u pojedinim običajima nazirali tragovi poganskih vremena (Bunjac, Jahn, Puzak et al., 2003).

Šestog siječnja slavi se blagdan Sveta tri kralja. „U hrvatskoj pučkoj tradiciji blagdan Sv. tri kralja obilježen je viševrsno, tako i u Međimurju, najčešće blagoslovom vode i njenom uporabnom funkcijom u kući (u južnoj Hrvatskoj narod blagdan zato i zove *Vodokršće*), potom za blagoslova domova bilježenjem inicijala mudraca, raznolikim scenskim prikazima pohoda triju mudraca te, kao uz svaki blagdan božićnoga vremena, određenim vjеровanjima“ (Hranjec, 2011, 80).

Vincekovo se obilježava 22. siječnja, a običaj je obilaziti vinograde. Na trs se objesi meso, a to najčešće bude kobasica, zatim se trs polije vinom i poškropi blagoslovljenom vodom. Svećenik tada izmoli kratku molitvu. Nakon molitve se odrezala grančica trsa i stavila u čašu vode. Očekivalo se da će tada grančica „pokazati znakove života“ jer će to biti znak da će biti dobar urod (Hranjec, 2011).

Gönczi (1895) navodi da se na Svijećnicu (2. veljače) pale svijeće koje su posvećene za teške bolesnike i one koji se bore sa smrću. Krnjak (2009) dodaje da se na Svijećnicu blagoslovljenim svijećama spali pramen kose svakom članu obitelji. Vjeruje se da će tada Duh Sveti rasvijetliti pamet tom članu obitelji i da će ga čuvati od vrata paklenih.

Na Valentinovo, 14. veljače, govori se da se *fličeki ženiju*. Na večer bi odrasli s djecom na prozor stavljali brašno pomiješano sa solju šećerom. U jutro bi djecu u dvorištu dočekali kolačići a koje se govorilo da su ih *fličeki zgubili dok su se ženili*. Te kolačiće su zapravo ispekli odrasli i stavili ih po dvorištu (Krnjak, 2009).

U utorak, dan prije Pepelnice, održava se fašnik. Djeca hodaju po selu maskirana, najčešće u svatove. Zatim odlaze u kuće gdje se ih časti hranom i pićem (Gönczi, 1895). Maskirana djeca koja su išla od kuće do kuće su pjevala sljedeću pjesmu: „*Tu za len, tu za len, za debelu repu. Tu za len, tu za len, za to masno zelje. Fašnjek se je oženil, Pepelnicu zaročil, Pepelnica zaročnica, Fašnjek mladoženja...*“ (Hranjec, 1997, 99). „Od jutra do počela deca hodati: *pucke kak snehice s poculicami*, dečki *so* nosili zastave na šibi, a *pucke* pak *so* mele

korpice sobom. I išli so koli rodbine, po seli. Deci so ljudi davali krafline, jaboke, a dečeci pak so pobirali peneze. Ali so trebali nekaj predi napraviti: prijeli so se v kolo, plesali i popevali: Tu za len tu za len... Samo so do polneva hodili jer so več odvečer počeli veljki maškori hoditi“ (Hranjec, 1997, 100). Maske dijelimo na 3 osnovne grupe, to su antropomorfne, zoomorfne i maske s antropomorfnim i zoomorfnim elementima. Od poznatijih međimurskih maski mogu se izdvojiti *lampa čuk, baba z dedom, deva, lafra, lampa, cigan i ciganica z detetom*, čaplje, *pikač* i drugo (Hranjec, 1997). Kovač (2017) nadodaje kako se pokladne maske koje su ujedno i tradicijske međimurske maske izrađuju od prirodnih materijala koji su dostupni ljudima i koji se spremaju kroz cijelu godinu za izradu maski. Također, ističe pokladnu masku *pikač*. Za izradu ove maske, čovjek se omotava lancima koji su izrađeni od slame, na glavu mu se stavlja košnica i u ruku grana čička. Primjer maske *lampa* može se vidjeti na slici 7.

Dan nakon fašnika obilježavao se blagdan *Pepelnice*. Na taj dan je započeo korizmeni post i započelo je sjećanje na muku i smrt Isusa Krista. Ljudi bi nosili pepeo na blagoslov u crkvu, a svećenik je vjernike posuo pepelom po glavi, govori Krnjak (2009).

Na Cvjetnicu ili Cvjetnu nedjelju narod radi *presmenec* od vrbovih ili smrekinih grančica, zatim ga u crkvi posvete i po dolasku doma bace na krov kuće. Vjeruje se da će tako munja zaobići kuću, navodi Gönczi (1895). Hranjec (2011) nadodaje da se *babek, balažek* ili *puška* radio od voćaka koje su do Cvjetnice procvjetale poput *cica – mace*, drijenka, jabuke, trešnje i slično.

„Slavljenje Uskrsa započinje već na Veliki Četvrtak. Taj se dan prestaje raditi, te se ljudi suzdržavaju od svih glasnijih zabavljanja. Na Veliki petak i Veliku subotu mladići pripremaju „*vuzmenku*“, koju prije ponoći zapale i na njoj peku jaja i slaninu“ (Gönczi, 1895, 75). Hranjec (2011) nadodaje da su *vuzmenke* pripremali muški članovi nekog sela, te da su se nadmetali čija *vuzmenka* će biti viša i ljepša. Dodaje kako je paljenje *vuzmenke* u današnje vrijeme značajan oblik društvenog okupljanja i nadmetanja. Gönczi (1895) ističe da se na Uskrs jaja boje crvenom bojom, te se stave u košaricu uz šunku, hren i kruh i odlaze u crkvu da se košarica posveti. Zatim kreće svečani *zajtrek*. Mrvice koje su ostale na stolu od doručka su se skupljale i stavljale na oganj ili bi se bacile po vrtu ili polju jer se vjerovalo da će te posvećene mrvice čuvati od zla i od lošega roda u kući, gospodarstvu i polju. U Velikom tjednu je bilo uobičajeno raditi pisanice koje su radile žena i djeca (Hranjec, 2011).

Dvadeset i trećeg travnja se obilježava *Durđevo* (Jurjevo) kada se ograde i vrata kite cvijećem i zelenilom koje je tek procvalo poput *durđeka*, jorgovana, breze i *jalše*. Tjedan dana nakon Uskrsa se obilježava Bijela nedjelja. Naime, mlade djevojke nisu smjele odlaziti na zabave, osim na blagdan Bijele nedjelje. One su same organizirale mjesto zabave i glazbu. Djevojke su obukle bijele *ancuge* posuđene od mladenki i u povorci krenule kroz selo. Nakon toga bi se otišle presvući u *svetešju opravu* i krenule bi na zabavu. Na zabavu je mogao doći bilo tko, pa je ovo bila da se djevojke i mladići bolje upoznaju i u budućnosti možda sklope brak (Krnjak, 2009). Gönczi (1895) pak spominje kako su na dan prije sv. Jurja žene obučene u vještice skupljale kravlje i svinjske izmete, sušile ih i davale tuđim kravama vjerujući da će krave smršaviti što će tim ženama ići u korist.

Gönczi (1895) objašnjava da se na dan Svih Svetih odlazi na groblje te se grobove okiti i moli se za duševno blaženstvo preminulih. Hranjec (2011) govori da su stariji djeci radili *lampaše* od tikve. Očistili su tikvu, na gornjem djelu su izrezali poklopac kroz koji su unutra stavili svijeću, a na trbuhu tikve se izrezuju oči, nos i usta ili križići. Na poklopac tikve se veže *dreta* kako bi se tikva mogla nositi navečer na groblje kada obitelj odlazi moliti za pokoj duše pokojnika. Tikvu su nosili nazad kući. Svi Sveti obilježavaju se 1. studenog.

Hranjec (1997) ističe kako se za blagdan Sv. Nikole djecu daruje. Djeca bi na večer oprala čizmice i u njih dobile poklone. U svojem novijem djelu, Hranjec (2011) dodaje da su djeca jutro nakon u čizmicama pronalazili *rehe* (orahe), jabuke i šibe za one koji nisu bili dobri. U današnje vrijeme se stavljaju slatkiši i rjeđe novac. U nekim mjestima se netko maskirao u *krampusu* i u *biškupa* koji provjeravali jesu li djeca dobra ili neposlušna.

Trinaestog prosinca, slavio se blagdan Sv. Lucije. Tada bi narod na tanjurić stavio zrnje pšenice pomiješano s zemljom i 12 dana prije Božića bi pratili rast pšenice. Kako je koji dan pšenica rasla, vjerovali su da će takva biti i sljedeća godina. U nekim mjestima su očistili tikvu, izrezali oči i usta te u nju stavili svijeću. Odlazili su do prozora, pokucali i plašili djecu s tikvom (Hranjec, 2011).

Hranjec (2011) ističe da su se tjedan dana prije Badnjaka čistile kuća i štala zbog higijenskih razloga i da se u što čistijem ambijentu dočeka dolazak Isusov. Na Badnjak se posti, ali se i cijeli dan priprema hrana za Božić i Badnju večeru. „Za božićne blagdane kuća se kitila zelenim granama i ukrasima napravljenim od šarenih papira. Na Badnjak navečer domaćin je

na stol stavio slamnati križ, a četiri predjela u njemu popunila su se sjemenjem, povrćem, kruhom, mrvicama, kolačima, voćem i repom“ (Gönczi, 1895, 80). „Nakon svih tih priprema, kućedomaćin u družinsku sobu unosi u plahti slamu. Pokuca na vrata, ukućani kažu „Slobodno!“ *Hižni gospodar uđe, pokloni se i govori: „Falen bodi Jezuš Kristuš! Na tom mladom ljetu dej vam Bog konjiče, voliče...“* (Hranjec, 1997, 121). Zatim je slijedila *Svetopostna večerja* na kojoj se molilo i jela hrana koja nije svakodnevna. Čekala se *polnočka* kod kuće ili se je išlo od kuće do kuće gledati božićnu jelku. Oni koji su ostali kod kuće su kartali, pjevali pjesme, molili, djeca su se valjala po slami koja je bila u kući. Na *polnočku* su išli svi članovi obitelji, osim stariji, manja djeca, nemoćni ili netko tko će kod kuće paziti oganj ili na kradljivca. Na *polnočku* se ide svečano obučen i s veseljem, ističe Hranjec (2011).

Kovač (2017) ističe važna umijeća koja su se koristila u božićno vrijeme. To su umijeće izrade tradicijskog božićnog nakita – *kinča* na području sjeverozapadne Hrvatske, umijeće izrade božićnog lusteru i umijeće izrade tradicijskih božićnih jaslina. Za kićenje su se koristili ukrasi od materijala koji su bili dostupni, sve što se moglo pronaći u prirodi i zelenilo. Za *kinč* i božićni luster koristio se krep – papir, a onaj tko si nije mogao priuštiti ga koristio je novinski papir koji su žene stavljale u loj da bi bio čvršći i bolje se sačuvao. Jaslina su izrađene u drvu ili kartonu i u njih se stavlja slama i oko nje mahovina.

„Božićni blagdanski dan obilježen je posebnim jelima. Već nakon povratka s polnočke jedu se *čurke*, *hladnetina* i kakvi kolači. Za objed jede se meso – pripravljeno već otprije, za kolinja – pa pečena guska i slično“ (Hranjec, 1997, 123). Hranjec (1997) piše da se za Božić nije odlazilo kod susjeda ili rodbine, ali ako je u posjetu ipak došao muški član obitelji, on je bio počašćen *žganicom* i jelom.

Dan nakon Božića obilježava se *Štefanje* (blagdan sv. Stjepana). Običaj je bilo umivanje rano ujutro kod zdenca uz vjerovanje da će cijelu godinu biti *friški*. Zatim, blagu (osobito peradi) se davala *žganica*. Postoji i običaj izvođenje stoke, osobito konja. Poznati su i čestitari koji su na *Štefanje* obilazili kuće susjeda i rodbine rano ujutro i čestitali. Na *Štefanje* se iznosi slama koja se na Badnjak unosila u kuću. Već oko *Štefanja* je slijedio blagoslov obitelji i domova. Svećenik blagoslov obavlja uz orguljaša, zvonara i ministranta. Kućedomaćin prije na stol stavlja raspelo, svijeću i posudicu s blagoslovljenom vodom i grančicom (Hranjec, 2011).

Na Staro ljetu (Staru Godinu) postojao je običaj kada je svećenik na večernjici objavljivao statističke podatke o rođenima, umrlima, krštenima i vjenčanima u župi protekle godine. Dolazak nove godine se najčešće proslavljao Božićem što se može vidjeti u božićnoj pjesmi „*Na to mlado leto veselimo se!*“ (Hranjec, 2011).

Slika 7: Lampe naphanci

Izvor: Hranjec, S. (2011). Međimurski narodni običaji. 1. izd. Čakovec: Ogranak Matice hrvatske u Čakovcu. Zrinski d.d. Čakovec, str.108.

4. NARODNI PLESNI OBIČAJI MEĐIMURJA

U ovom poglavlju biti će objašnjeni međimurski običaji vezani uz međimursku *popevku* i ples te od čega se sastoji i održava muška, ženska i dječja međimurska narodna nošnja.

4.1. Međimurska popevka i ples

Gönczi (1895) navodi da su melodije međimurskih pjesama jednostavne i da tužnu osnovnu melodijsku liniju pojačavaju razvučenim pjevanjem. Čak je i u podsmješljivim pjesmama prisutan žalosni ton, a tek poletnije pjesme koje nastaju u krčmama, pri kopanju kukuruza ili pri njegovom komušanju imaju vedriju boju. Također, navodi da većina međimurskih pjesama pokazuje na mađarsko podrijetlo, obzirom na kulturne prilike iz tog doba. Također, u svim crkvama u Međimurju, osim u Čakovcu su se pjevale pjesme na hrvatskom jeziku, a najviše se ističu božićne pjesme s lijepom melodijom i naivnim tekstom. Također, navodi kako su međimurski orkestri preuzeli mađarske narodne pjesme od ciganskih orkestara i prilagodili svoj tekst. „Ciganski orkestri najbolji su širitelji mađarskih narodnih pjesama. Od njih preuzimaju ih međimurski orkestri, a narod ih rado sluša. Svoje narodne pjesme Međimurci polako zapostavljaju i zaboravljaju. Česti je slučaj da mađarskoj glazbi prilagode svoj tekst“ (Gönczi, 1895, 135).

Prema Bajuk (2012) međimurska popevka se izvorno pjevala bez instrumentalne pratnje, točnije *a cappella*. Korištenje instrumenata i unaprjeđenje glazbe rezultiralo je mnogim stranim glazbenim utjecajima poput putujućih romskih glazbenika, ali i od trgovaca, vojnika, obrtnika i slično. „S obzirom na karakter melodije, zamjetni su elementi tradicijskih napjeva iz drugih hrvatskih krajeva, preuzeti od hodočasnika, vojnika, trgovaca, obrtnika, radnika, nadničara i državnih namještenika u Međimurju ili Međimuraca izvan zavičaja, ali i autentični napjevi iz Međimurja“ (Bajuk, 2012, 53).

„Glazbalo mladeži je frula, a mnogi je svirajući pokazuju zavidnu vještinu. U Donjem Međimurju narodni glazbenici vole violinu, *bajs* i cimbale. Bez cimbal nema pravog orkestra. U Hrvatskoj preko Drave također su prihvatili mađarske instrumente“ (Gönczi, 1895, 135 - 136).

Čituš Čizmešija (2009) navodi kako se osnutak limene glazbe veže uz događaje kada su *bandisti* pratili crkvene procesije, kada su svirali na događajima poput svadbe, sprovoda ili na pučkim slavljinama. Smatra se da je Donja Dubrava imala *bandiste* među prvima u Međimurju.

Narodni plesovi su od početka bili dio nekog obreda poput vjenčanja i s vremenom su se osamostalili i prilagodili za samostalno scensko izvođenje, ističe Hranjec (1997). „Taj je ples bio isprva, kako drugdje tako i u Međimurju, u funkciji takva obreda, običaja, vremenom se izdvojio, osamostalio i prilagodio za samostalno scensko izvođenje, uz kakve svečane prilike, smotre ili pak u turističke svrhe. Tako se danas narodni ples (dakle, onaj koji je nastao u narodnoj sredini, koji je njena kulturna baština) javlja dvojako: uz kakav običaj, posebice svadbu, i kao osamostaljen prezentacijski čin“ (Hranjec, 1997, 254 – 255).

Čituš Čižmešija (2009) u djelu „Teta Liza Mojih 85“ navodi kako je gospođa Elizabeta istaknula da se nekadašnja i današnja *popevka* ne mogu usporediti zbog obrade pjesama, šminke i nakita, profesionalizma i komercijalizacije.

Hranjec (1997) prema Ivančan (1987) navodi da se u Međimurju plesalo za blagdane, *mlado ljeto*, *fašnjek*, za *prošćenja*, na zabavama koje je organiziralo vatrogasno društvo i slične događaje. Posebni plesni običaji su održani na vjenčanjima poput kola za svatovski stol, plesanje s mladenkom, ples *svatovskih maškorov*... Plesalo se u gostionicama, krčmama, u dvorištima tih lokala, kolo se plesalo na raskrižjima i mjesnom trgu. Plesali su većinom oženjeni ljudi i mladići, a djevojke nisu smjele plesati, iako bi se ponekad iskrale iz kuće i otišle na ples.

Ivančan (1987) ističe kako je ples *kuritari* najstariji i prilično težak međimurski ples. Ističe kako su taj ples plesali samo najbolji plesači. Ples je bio zahtjevan i težak jer su plesači morali jako brzo i virtuosno poskakivati, pljeskati s rukama, a cijelo to vrijeme imati gornji dio tijela miran. Morali su skočiti u zrak najviše što su mogli, a gornji dio tijela je morao ostati miran i ukočen. Ponekad su plesači plesali tako lijepo i dobro da bi ostali prestali plesati i gledali bi samo u njih.

U gotovo svim selima postojale su zabave koje su organizirala vatrogasna društva. Gosti su platili ulaznice s kojima bi pomogli u radu vatrogascima. „Dužnost je naša, da svi tu zabavu posjetimo i doprinesemo svoj dio najhumanijem društvu. Velike zahtjeve stavljamo na Vatrogasno društvo i njegov požrtvovan rad – a to ćemo moći ovršiti samo onda, ako mi sa svoje strane pružimo pomoć tome društvu. Ne bi smjelo biti niti jednoga građanina, koji ne bi posjetio tu zabavu“ (Ivančan, 1987, 28). „Pojedina društva i udruženja organiziraju zabave i balove. Tako preloško Vatrogasno društvo, najstarije vatrogasno društvo u Međimurju osnovano 1875. godine, organizira zabavu na Svijećnicu a plešu se plesovi popularni u to doba:

polke, valceri, čardaši, ciganski ples *kuritari*, mazurke i dr“ (Bunjac, Jahn, Puzak et al., 2003, 117 – 118).

Bajuk (2012) ističe da se nije plesalo za dane korizme i adventa, na dane velikih blagdana ili dane kada se žalovalo za pokojnicima. Također, navodi da su u drugoj polovici dvadesetog stoljeća pučki koreografi iz određenih međimurskih mjesta ponovno sastavljali plesove na međimurske napjeve koji su prije Drugog svjetskog rata bili gotovo i zaboravljeni. Također, ističe da su pisani izvori o tradicijskom plesu malobrojni i da najstariji zapisi o istom datiraju još iz devetnaestog stoljeća.

Prema Čituš Čižmešija (2009), gospođa Elizabeta Toplek, poznatija kao teta Liza koja je bila jedna od najpoznatijih amatera stvaralaca u području međimurske kulture i međimurske *popovke*, koristila je takozvano *derlikanje* prema kojem je poznati doktor Vinko Žganec napravio notni zapis pjesme. „To znači *kaj Vam pesmu otpopevam* s na na na, *il' pak s la la la, razmete?* Melodija bez reči. Dok je *nešto zamislil pesmu*, v sebi si je *derlinkal*, kaj si zapamti. To *dojde denes kak* komponiranje, skladanje, *elj na naš selski način*“ (Čituš Čižmešija, 2009, 90).

U nastavku (Slika 8) slijedi primjer međimurske pjesme.

Slika 7: Primjer međimurske pjesme

NAROD MEĐIMURJA - PJESMA, GLAZBA, PLES 133

I.

Ho-di mi-di ho-di pak mi do - ber bo-di, ti-raj ko - čis
Gyere édes, gyere és légy i - gaz hozzám hajtas mind - e

ko - nje svi - ka - ta - ni sv - oje.
gyik ko - csis a ma - ga lo - vát

II.

Svi-ra vo - da iz ka - me-na hlad - na stu - do - na,
U - de for - rás bu - gyog ki a kő - ha - sa - dás - ból.

Ras - te ru - za iz ko - re - na le - pa ér - le - na.
Pi - ros ró - zsa nőtt ki raj - ta s sze - pen vi - rui ott.

III.

Vél góre se ponilajo o - na se sa - mo vdi - guje Vas góre se
Alacsonyodnak a hó - gyek Csak egy emel - dik it - ten Alacsonyod -

po - ni - za - jo e - na sa - sa - mo vdi - gu - je.
nak a hó - gyek Csak egy e - mel - ke - dik it - ten.

Izvor: Gönczi, F. (1895). Međimurje: Ljudi Vjerovanja Običaji. 1. izd. Čakovec: CHAK Čakovec, str. 133.

4.2. Međimurska narodna nošnja

Prema Krnjak (2009), najveći utjecaji na odijevanje međimurskih ljudi došli su iz alpskog i panonskog područja. Razlog tome je geografski smještaj Međimurja koje se nalazi između alpskog područja na zapadu i panonskog područja na sjeveru i istoku. Također, ističe da se nekad na ovom području živjelo u skladu s prirodom te da su se za potrebe materijala sijali konoplja, lan, uzgajale su se ovce za vunu te dudov svilac. Hranjec (1997) pak ističe da se prela *kodelja* kako bi se dobila nit za tkanje. „U studenim zimskim noćima, uz svjetiljku – kličicu, *preja* je prošla kroz tisuće ženskih ruku“ (Hranjec, 1997, 73).

„Narodnu nošnju susrećemo danas mnogo rjeđe. Muška je nošnja gotovo iščezla nakon Prvoga svjetskog rata, a Drugi je svjetski rat označio kraj i ženskoj narodnoj nošnji. Na blagdane se još ponegdje mogu vidjeti pojedini, starinski elementi nošnje na starijim ženama, premda je već i to manufakturnog podrijetla. To je najčešće „tibat“ (velika četvorasta marama crvene, bijele ili zelene boje s „*rožama*““ (Kovač (2021) prema Bošković (1959), 34).

Krnjak (2009) navodi kako su djecu, pogotovo do prvog svjetskog rata, odijevali što jednostavnije, jeftinije i da se odjeća lakše održavala. Razlog tome su bile oskudne materijalne prilike zbog rata. Nosili su jednostavne lanene košulje koje su se otraga kopčale. Djeca su se za svečane prilike odijevala isto kao i stariji. Po ljeti su bili bos, a po zimi su nosili cipele koje su bile napravljene kod postolara te koje bi djeca u obitelji nosila generacijama. Koristili su jednostavne platnene torbe kada bi išli u školu ili ako bi morali ponijeti nešto sa sobom. Roditelje se je moralo slušati i oni su bili autoritet kod izbora odjeće. „Djeca su do svoje četvrte godine nosila haljinice – *kiklice*, *goleročke*, nabrane u pojasu, a u gornjem dijelu kao bluzu, dakle sašivene u jednom komadu. Tek oko pete godine dječaci bi dobivali kratke hlače s *tregerima*“ (Hranjec, 1997, 75). Prema Krnjak (2009), mladi dečki nisu nosili šešire isto kako ni mlade djevojke nisu nosile poculicu.

Prema Hranjec (1997) muškarci su svaki dan nosili *gače* (hlače) i *robaču* (košulju), *prusljek* (prsluk), *crne* čizme i *škrľjak* (šešir) za rad u polju i oko kuće. Zimi su na to dodali kaput, ali nisu svi imali kapute pa su si međusobno posuđivali. Krnjak (2009) dodaje da radna odjeća nije imala ukrase poput svečane nošnje koji bi mogli smetati pri poslu. Također, navodi da ljeti nije bilo gaća ispod hlača. Zimi su žene krojile i šivale na ruke gaće koje su bile duge do koljena i koje su muškarci nosili ispod hlača. Ljeti su muškarci bili bos ili su nosili stare cipele te drvene

klompe napravljene od vrbovog ili topolovog drveta. Hranjec (1997) definira da se svečana nošnja sastojala od *robača*, *gače* čije se nogavice uvlače u čizme, *prusljek* koji je bio šivan kod profesionalnog krojača. Čizme su imale *trde sare*, a izrađivali su ih seoski majstori postolari koji su se zvali *šoštari*. Na glavu ide *škrljak* ili šešir koji je isto bio izrađen kod nekog obrtnika. Krnjak (2009) u svojem djelu *Moja baština* ističe da se svakodnevna i svečana muška odjeća još u devetnaestom stoljeću gotovo i nisu razlikovale. Jedne od poznatijih svečanih hlača bile su hlače na *špic* ili prič hlače. Ovi modeli hlača podsjećaju na vojnički način odijevanja. „Iz tih ratova i austrougarskih kasarni donijeli su i nove oblike odjeće. Vjerojatno otuda potječe i porijeklo naziva *ancug* za svečanu odjeću – opravu. Naziv i nije toliko neobičan, ta dugo smo s Austrijancima u istoj državi živjeli. No utjecaja na modu i izbor tkanina, te obradu materijala bilo je i s drugih strana, posebice iz slavenskog svijeta, a i Mađari su u tome imali udjela“ (Krnjak, 2009, 30).

U nastavku slijedi primjer narodne popijevke koja govori o ponosu Međimuraca prema svojoj narodnoj nošnji: „*Međimurski lepi dečki, vu širokaj gačaj, crne čizme, svetle sare, to jim dobro paše*“ (Hranjec, 1997, 78).

Ženska radna odjeća je bila bijele boje. Odjeća bijele boje se je lako prala i na taj način su žene same sebe prisiljavale da uvijek izgledaju čisto. Nosile su *zdulce* (jednostavne košulje) koje su bile izrađene doma, na to su stavljale radni *pleček* ili *lajbek* (prsluk). Na donji dio su se oblačile *spodnjice* (podsuknje) i široka suknja (*kikla*). Oblačile su se najmanje tri podsuknje jer je naglašavanje bokova bilo uvijek važno. Bogatije žene su na rubovima podsuknje imale čipku. Na glavu se stavljao rubac koji je bio izrađen od kupljenog platna ili od domaćeg tankog lanenog platna. Po ljeti su žene najčešće imale bose noge, dok su u zimi nosile *škornje* i končane ili vunene čarape. Po zimi su nosile i *blujz* (kaputić) ili *štrikanec*. (Krnjak, 2009).

Ženska odjeća za svečanije prilike sastojala se od podsuknje (*untrčke*) koja duljinom ide do lista na nozi. Potkošulja (*zdulci*) na sebi ima kratke kimono rukave. Na potkošulju se oblači bluza ili *pleček*. Rukavi su izrađeni od tvorničke čipkaste tkanine koji se vežu s vrpcom kako bi se stvorio efekt bogatog nabora. Zatim se oblači suknja (*kiklja*) koja ide do polovice lista na nozi. Na gornjem djelu je nabrana i ima vezicu kojom se veže oko struka. Na suknju ide pregača ili *fertuf* koji je od crne svile i dugačak kao i suknja. U gornjem djelu se pregača nabrana i učvršćena pasicom i crnom trakom koja se veže za struk. Zatim se oblači prsluk (*prusljek*) koji

je zelene boje i po sebi ima cvjetne motive. Dužina je do struka, a ima duboki izrez na prsima. Na to se stavlja rubac, poznati kao tibet. Tibet je četvrtasti rubac koji se slaže u trokut, omata oko tijela i veže s zadnje strane. On se oblači za posebne prigode, a najčešće se darovao snahama kao miraz. Na glavu je išla kapica s leptirastom mašnom nazvana *poculica*. Mlade djevojke nisu nosile poculicu nego su kosu plele u pletenice (*kite*) i na kraju stavljale vrpce. Na noge su se obuvale bijele čarape (*štomfe*). Tradicionalan nakit je skroman, naušnice su se nosile često, a ogrlice rjeđe (Hranjec, 1997).

Najjednostavnija frizura koju su žene slagale je bilo češljanje na razdjeljak. Djevojke bi zatim plele pletenice s vrpcom, a udane žene pletenicu koja se složila u kolut na stražnjoj strani glave. U ono vrijeme nije bilo šampona, gelova i lakova za kosu, pa su žene same slagale mješavine koje su bile slične teksture. Kao učvršćivač za kosu radile su mješavinu od kuhanog šećera i bjelanjaka. Neke djevojke pak su radile kovrče pomoću *špulaša* (naprava kojom se namatao konac nakon *pređenja* na *rašek*). Metalni dio špulaša su grijale na žeravici i namatale kosu oko istoga. Zatim su formirale frizure sa ukosnicama (Krnjak 2009). „Nezgodna bi bila ako bi se *špulaš* previše zagrijao. Tada bi ponekad djevojkama otpala spaljena kosa. No i pored toga uvijek je bilo i žena i djevojaka koje su se voljele *narudati* bez obzira na posljedice“ (Krnjak, 2009, 74).

Krnjak (2009) ističe kako su Međimurci bili snalažljivi u teškim materijalnim prilikama i kako su kupovali *ancug* jednom u životu i domišljato ga koristili za razne svečane prilike. Pravi primjer vidi se u tri prve nedjelje koje su bile bitne za odijevanje mlade snahe. Prvu nedjelju morala je imati bijeli *ancug*, s bijelim *prelivancem* (rubac) i crnom pregačom. Druge nedjelje je snaha nosila rozi *ancug* od svile. Tu odjeću nosila bi i ako bi u budućnosti bila kuma nekoj djevojčici na krštenju. Treće nedjelje je morala nositi *ancug* plave boje, plavi rubac i pregaču u bilo kojoj boji. Ako bi snaha u budućnosti bila kuma na krštenju nekom dječaku, tada bi tu odjeću nosila na krst.

Sredstva za pranje su izrađivali sami kod kuće na dva načina. Prvi način je da su radili lužinu, sredstva za pranje iz pepela. To se najčešće koristilo za izbjeljivanje *preje* (pređe), pranje odjeće i pranje kose. U veliku posudu su stavljali *preju* u slojevima, a između slojeva su stavljali pepeo. Na kraju su na to nalili vruću lužinu koja je odstajala po nekoliko sati. Na dnu posude ili bačve su puštali ohlađenu lužinu i ponovno polijevali. Postupak je trajao tri do četiri puta.

Preja bi odstajala do idućeg dana uz povremeno miješanje kako bi bolje izbljedila i nakon toga bi se nosila na potok, Muru ili Dravu gdje bi se ispirala. Svakodnevnu odjeću su trljali i *ripljali* na *ripljači* i nakon toga ispirali odjeću. Udarali bi odjeću po koritu i namakali bi ju u čistoj vodi. Drugi način je kuhanje sapuna. Masne svinjske otpatke (glava, uši, kosti) su kuhali zajedno sa sapun sodom tako dugo dok se sve nije raspalo i nije nastala želatinasta tekućina. Zatim se je želatina hladila u posudicama i rezala u željene oblike od čega je nastao sapun (Krnjak, 2009). „V jutro je veš *bil opkuhani*, a *plajit* smo ga išli na Dravu. *Flaka do flake* je v *koriti* bila složena i povezana s *ropcom*, tak dok je žena *čez* selo na glavi nesla korito, *kaj ju* je ne bilo sram. *Spod korita* na glavu se *del svitek zešiti z krpja*, a *z vešom* v *korito* drvena *praljka*. Dok smo *zesipali* se z *korita*, *najpredi* smo *splajli jenoga stoljnjaka* v kojega samo slagali opranoga *veša*“ (Čituš Čižmešija, 2009, 140).

Primjer međimurske nošnje i folklorne skupine slijedi na slici 9.

Slika 8: Međimurska ženska i muška narodna nošnja

Izvor: Čituš Čižmešija, Z. (2009). Teta Liza: Mojih 85. 1. izd. Donja Dubrava: vlastita naklada. Str. 119.

5. ISTRAŽIVANJE O KULTURNOM NASLJEĐU I POZNAVANJU KULTURNOG NASLJEĐA STANOVNIKA MEĐIMURSKE ŽUPANIJE

Ovo poglavlje sastoji se od metodologije istraživanja, karakteristika uzorka, rezultata provedenog istraživanja te ograničenja istraživanja.

5.1. Metodologija istraživanja

Kao problem istraživanja važno je spomenuti da narod Međimurja posljednjih desetljeća sve više slijedi trendove na stranom tržištu i načine života izvan Republike Hrvatske, tj. u drugim državama. Najveći problem je što stanovnici Međimurja, pogotovo mladi, s godinama zaboravljaju na svoju kulturu i tradiciju, a važnost poznavanja vlastite kulture i tradicije je velika za narod jer ona govori tko su zapravo te osobe i otkud dolaze.

U ovom radu, predmet istraživanja je razlika između naroda Međimurja u 21. stoljeću i naroda koji je na ovom području djelovao i živio kroz 19. i 20. stoljeće. Ovaj predmet istraživanja uključuje proučavanje modernog naroda i u kojoj mjeri poštuje i slijedi tradiciju Međimurja i koje su razlike u tradiciji sad i nekad.

Prvi cilj istraživanja je razviti interes za narodnu kulturu i običaje Međimurja među narodom 21. stoljeća i stranim turistima. Drugi navedeni cilj je ispitati u kojoj mjeri stanovnici Međimurja i dalje slijede svoju kulturu i tradicijske običaje. Nadalje, treći cilj je identificirati glavne razloge zašto se običaji Međimurja danas slijede sve manje. Kao četvrti cilj navedeno je analizirati i usporediti glavne razlike između narodnih i životnih običaja Međimuraca kroz 19. i 20. stoljeće te 21. stoljeće. Peti cilj ovog istraživanja je otkriti detaljno o narodnim običajima Međimurja među ispitanicima i predložiti mogućnost za razvitak turizma na području Međimurja na temu međimurskih narodnih običaja.

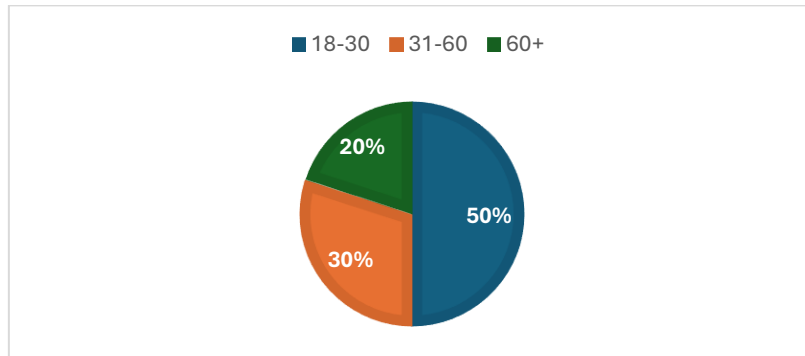
U ovom istraživačkom radu provedeno je izviđajno istraživanje tehnikom dubinskog intervjua. Kao instrument istraživanja koristio se vodič za intervju. Ova tehnika odabrana je zbog lakšeg prikupljanja informacija kroz razgovore s ispitanicima i jer je cilj bio upoznati se što detaljnije s međimurskom kulturom i tradicijom.

Istraživanje je provedeno u periodu između 15.05.2024. i 19.05.2024. godine na namjernom prigodnom uzorku od 10 ispitanika. Činili su ga stanovnici Međimurske županije različite životne dobi. Dobiveni podaci su obrađeni korištenjem Word softvera i tekstualno.

5.2. Karakteristike uzorka

Od 10 ispitanika koji su sudjelovali u istraživanju, pet ispitanika je bilo životne dobi između 18 i 30 godina, troje ispitanika je bilo životne dobi između 31 i 60 godina i dvoje ispitanika je bilo životne dobi 60 i više godina, kao što je prikazano u nastavku (grafikon 1).

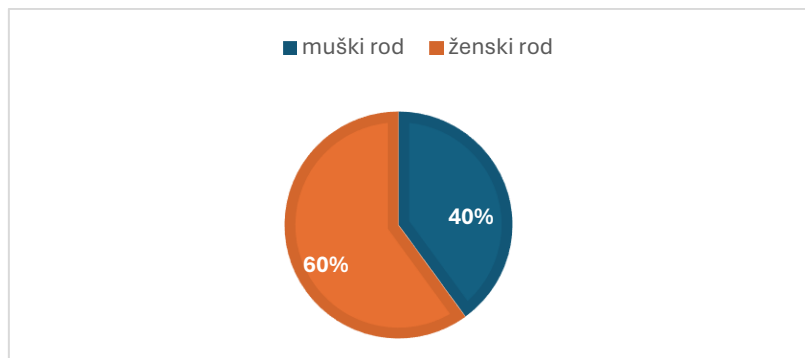
Grafikon 1: Dob ispitanika

Izvor: Podaci dobiveni istraživanjem

Od 10 ispitanika koji su sudjelovali u istraživanju, četvero je bilo muškog roda, a šestoro ženskog roda, a spomenuto je prikazano u grafikonu 2.

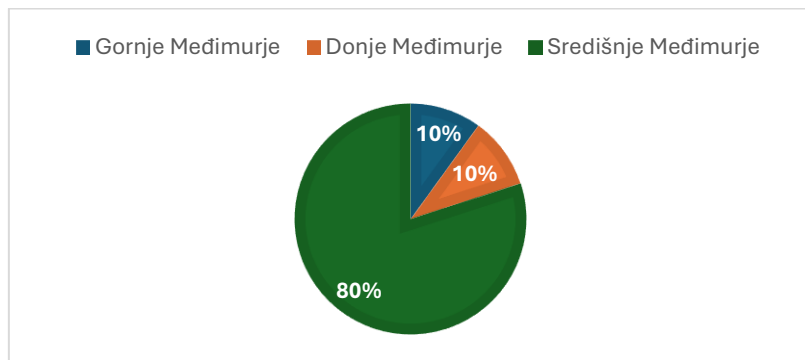
Grafikon 2: Spol ispitanika

Izvor: Podaci dobiveni istraživanjem

Od 10 ispitanika, jedan ispitanik je iz Gornjeg Međimurja, jedan ispitanik je iz Donjeg Međimurja, a ostalih osam ispitanika je iz Središnjeg Međimurja, kao što je prikazano na grafikonu u nastavku. Svi ispitanici su naveli da žive u selu.

Grafikon 3: Mjesto stanovanja - dio Međimurja

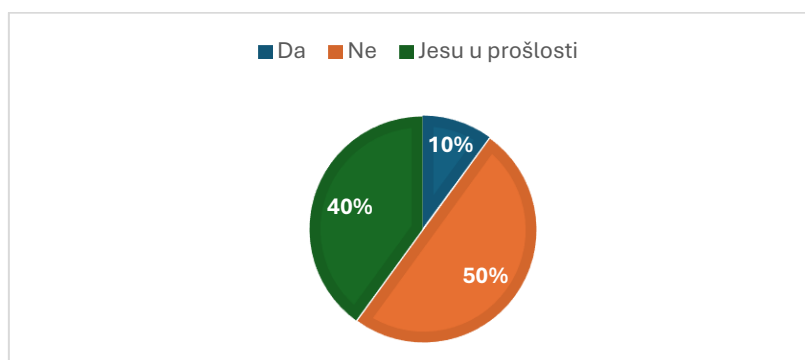

Izvor: Podaci dobiveni istraživanjem

5.3. Rezultati istraživanja

Od 10 ispitanika, jedan ispitanik je naveo da djeluje u udruzi ili KUD-u koji njeguje međimursku kulturu i tradiciju, petero ispitanika je naveo da ne djeluje u takvoj udruzi ili KUD-u niti su ikad djelovali, a četiri ispitanika je naveo da su u takvoj udruzi ili KUD-u djelovali u prošlosti, a spomenuto je prikazano u grafikonu 5.

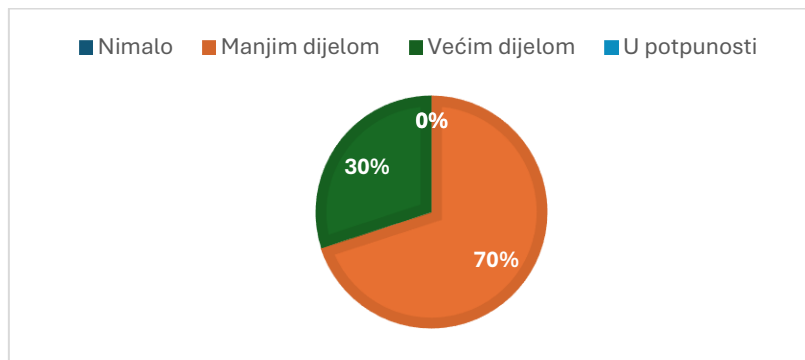
Grafikon 4: Djelovanje u udruzi ili KUD-u koji njeguju međimursku kulturu i tradiciju

Izvor: Podaci dobiveni istraživanjem

Od deset ispitanika, nitko nije naveo da nisu nimalo upoznati s kulturom i običajima Međimurja, sedam ispitanika je naveo da je upoznato s istom manjim dijelom, troje ispitanika je naveo da je upoznato s istom većim djelom i nitko nije naveo da je u potpunosti upoznat s kulturom i običajima Međimurja, kao što je prikazano u grafikonu 6.

Grafikon 5: U kojoj mjeri su ispitanici upoznati s običajima i kulturom Međimurja

Izvor: Podaci dobiveni istraživanjem

A) Životni običaji

Nekad su roditelji davali ime djetetu prema najbližem svecu u katoličkom kalendaru od dana rođenja. Od deset ispitanika, svi su rekli da ne slijede taj običaj niti su ga slijedili njihovi roditelji. Neki od ispitanika su naveli da poznaju osobe koje su dobile ime na taj način, a to su imena Martina, Josipa, Božica, Julijana, Nikola, Ana, Ivan, Pavao, Marija, Noa i Petar. Te osobe su starosti između 21 i 70 godina.

Kroz 19. i 20. stoljeće djeca su se krstila već tjedan dana nakon poroda, na što je svih deset ispitanika odgovorilo da je to prerana dob i da se djeca u novije vrijeme krste u starosti između 6 mjeseci i dvije godine. Nakon poroda, rodbina bi došla u posjetu djetetu i majci, a pod jastuk su stavljali novac vjerujući da će to djetetu donijeti sreću. Od deset ispitanika, devet ih je reklo da ne prakticira ovaj običaj. Naveli su da su to radili njihovi roditelji i djedovi i bake. U posjet djetetu idu nekoliko mjeseci nakon poroda kako dijete ne bi dobilo neku zaraznu bolest. Majci kao poklon nose cvijeće, a djetetu novce u kuverti, pelene, igračke, odjeću, gaze i slično.

O brakovima mladih često su odlučivali roditelji, a birali su zeta ili snahu približno istog ili sličnog imovinskog stanja. Ispitanici su naveli da ne slijede taj običaj niti ga je slijedila njihova uža obitelj. Starije generacije su se upoznavale sa svojim partnerima najčešće na zabavama, a mlađe generacije preko društvenih mreža ili zajedničkih prijatelja.

Nekoliko dana prije vjenčanja, gosti su u kuće mladenaca nosili darove. Nosila su se jaja, perad, maslac, mast, sir i slične namirnice. Svi ispitanici su se složili da se danas na svadbu ne nose takvi pokloni nego najčešće cvijeće i novac. Još prije nekoliko godina kupovali su se kućanski aparati kako bi se pomoglo mladencima kod zajedničkog useljenja. Tako su neki dobili čak desetak tostera, nekoliko košara s voćem, miksera, beštek i novac za kuhinju. Starije generacije navode kako su se u prošlosti susrele s poklonima koji su zapravo bile namirnice.

Kao primjer naveli su da se u trgovini kupovalo brašno, šećer, kava i ostale slične namirnice, te da je jedna sestra svojoj sestri za vjenčanje poklonila dvije kokoši. Prije svadbe, žene koje su bile bliža rodbina ili susjede su pripremale jela za svadbu, a ostali su pripremali sobu u kući u kojoj je bilo svadbena veselje. Donosili su duge stolove i klupe, a zidove su ukrašavali šarenim papirima, borovim granama, bršljanom i trakama. Svi ispitanici su naveli da u današnje vrijeme pripreme za svadbu ne izgledaju tako. Vjenčanja se događaju u salama restorana, a salu i hranu pripremaju njihovi zaposlenici, dok se za dekoracije najčešće brine unajmljena cvjećarka ili bliža rodbina koja ima iskustva u tome. Sala se ukrašava cvijećem poput bijelih ruža, ljiljana, bršljana, s trakama, svijećama, modernim žaruljicama, svilenkastim stolnjacima i ukrasima i ukrasnim mjestom za slikanje. Neizostavne su prije vjenčanja momačke i djevojačke večeri između mjesec dana i tjedan dana prije vjenčanja. U današnje vrijeme, ali rijetko, kolače peku bliža rodbina i bake. No, starije generacije su navele da su oni sami imali vjenčanja ne tako davno provedena upravo na taj način. Najveću sobu u kući su ispraznili i u nju stavljali stolove i klupe s bijelim stolnjacima. Napravili su se ukrasi poput lanaca od krep papira i aranžmani s cvijećem. U hodnik su obavezno išli muzičari. Također, jedan od običaja koji se još uvijek slijedi u selima je takozvano *potepanje*. Kada se dvoje mladih zaruči, rodbina i prijatelji dvorišta njihovih obiteljskih kuća zatrpaju raznim otpadom poput starih papira, guma, odjeće, perja i slično.

Na dan svadbe, ručak je započeo oko 14 sati, a posluživala se goveđa juha, kuhana govedina i naribani hren, zelje s mesom, razno pečenje, kolači i drugo. Svi ispitanici su rekli da su se na svim međimurskim svadbama susreli s ovom hranom. Zatim su roditelji mlade, prvi zaplesali i time pozvali ostale goste na svadbena veselje. Iako su ispitanici rekli da su se na nekim svadbama susreli s ovim običajem, neki su naveli da je danas modernije da prvo zaplešu mladenci njihov prvi ples, a zatim svi ostali. Kroz svadbu su postojale razne igre. Ispitanici su se složili da su se na svim svadbama susreli s igrama. Naveli su skupljanje novca za cimere (ukras koji se zakačio na odijelo), ples s mladenkom kada je mladenka plesala s gotovo svim gostima na vjenčanju koji su prije plesa u košaru stavili određen iznos novca. Cilj je bio da mladoženja s mladenkom pleše do vrata i tada bi je podigao i odnio van nakon čega bi slijedilo presvlačenje iz vjenčanice, no gosti su morali mladoženji otežati i otimati mu mladenku kroz ples. Na samom početku je djevojka koja je bila kolegica na vjenčanju imala govor i davala

buket mladenki. Zatim su naveli tradicionalno rezanje torte i kada su se mladenci međusobno hranili s njom. Nadalje, prije nego je mladenka bacala buket neoženjenim djevojkama, djevojke su morale plesati pačji ples. Postoji i običaj da mladoženja mora s ustima mladenki uzeti podvezicu s noge i zatim slijedi bacanje podvezice neoženjenim muškarcima. Muškarci su najčešće prije toga morali u paru plesati tango. Popularan je bio i ples s metlom. Određeni broj gostiju je bio na plesnom podiju, jedan od njih je bio bez para. Tada bi ta osoba plesala s metlom. Kada glazba stane, morali su se promijeniti plesni partneri. Onaj koji bi dobio metlu ispada. Najveće veselje su napravile maškare. Prijatelji i rodbina koji nisu bili pozvani na svadbu su se obukli u maškare i došli na svadbu raditi gluposti. U Gornjem Međimurju postoji običaj da kum sipa pune tačke šljunka ispred sale odmah nakon vjenčanja, a mladenci to moraju s lopatama vratiti nazad kako bi pokazali zajedništvo. Ponekad se kum voli šaliti, pa šljunak sipa i po dva puta. No, zadnjih nekoliko godina svadbe imaju samo neke od ovih običaja uz modernije običaje. Ispitanici su kao primjer naveli da mladenci nakon rezanja torte istu jedu s ustima, da bližnji pjevaju na vjenčanjima i ono najnovije, kada se mladenka i mladoženja okrenu s leđima i svaki u ruci ima jednu mušku i jednu žensku cipelu. Zatim odgovaraju na pitanja poput „tko je prvi rekao volim te“ načinom da podignu cipelu osobe koja je to napravila.

Kada bi osoba umrla, u lijes oko glave su stavljali svete sličice i u ruke molitvenik. Na večer je započelo bdijenje ili *verestovanje* gdje su ljudi razgovarali, kartali, domaćini su ih posluživali vinom i kolačima, a ponekad bi pjevali svete pjesme ili molili za pokoj duše. U znak žalosti su okrenuli ogledalo u sobi u kojoj je pokojnik ležao prvu noć. Ispitanici su se u ovom slučaju podijelili na pola. Polovica je rekla da ih to danas ne radi, već da odmah osobu vode od kuće u mrtvačnicu. Druga polovica je rekla kako se susrela s tim običajem i da u ruke stavljaju krunicu ili svete sličice, a na usta osobe gazu. Ogledalo okrenu u sobi gdje je osoba umrla ili ga prekriju bijelom plahtom. Vjeruje se da osoba koja se pogleda u to ogledalo sljedeća umrijeti. Neki su naveli da uklanjaju sve slike iz kuće na kojima je preminuli. Ispitanici starije životne dobi su naveli da su se susreli s bdijenjem, ali ako je umrla mlada osoba tada se nije kartalo i pilo već tugovalo. U današnje vrijeme bdijenja više gotovo da i nema, ali se prvih par dana skuplja bliža rodbina. Također, u prošlosti su se u nekim međimurskim selima na sprovodima unajmljivale žene *narekalje* koje su pomagale ožalošćenima da se nose sa svojom tugom. Samo jedna osoba od njih deset je rekla da se u djetinjstvu susrela s ženama *narekaljama*.

B) Godišnji običaji

U prošlosti su na *fašnik* djeca hodala kostimirana po selu i hodala od kuće do kuće. Dobivali su hranu i piće. Jedan od deset ispitanika koji dolazi iz Donjeg Međimurja je naveo da oni taj običaj u selu nemaju. Ostali su naveli da su kao djeca hodala po selu i najčešće dobivala sitan novac, krafne i slatkiše. Starija populacija se oblačila u odjeću koju su pronalazili doma i nikad nisu imali određen lik u kojeg su se maskirali, dok su se mlađe generacije oblačile u klaune, princeze i slično. Navode kako danas djeca gotovo pa i ne obilaze kuće, a oni koji se maskiraju najčešće imaju na sebi kupljene kostime u obliku filmskih junaka. Danas još postoji običaj u gotovo svakom mjestu u Međimurju da pale lutku koja simbolizira Fašnika, vjerujući da na taj način istjeraju zlo iz mjesta. Neki su spomenuli kako primjećuju da se danas sve više djece i mladih maskira za američki praznik *Halloween* koji se obilježava 31.10., umjesto za *fašnik*.

Na Cvjetnicu je narod radio *presmenec* od vrbovih ili smrekinih grančica, a po dolasku doma su ga bacili na krov kuće jer su vjerovali da će tako munja zaobići kuću. Svih 10 ispitanika je navelo da slijedi ovaj običaj, a *presmenec* izrađuju od svega što u to vrijeme cvate doma, poput cica maca, narcisa, maslinovih grančica i slično. Većina je navela da su ga u djetinjstvu bacali na krov kuće, ali u današnje vrijeme više ne. Od nekad postoji tradicija da se dan prije Uskrsa pali *vuzmenka*. Svi ispitanici su naveli da i danas pale *vuzmenku*. Osam ispitanika je navelo da je danas *vuzmenki* sve manje i da ih je nekad gotovo svaka kuća u selu imala, a danas samo jedna veća u selu te je dvoje ispitanika navelo da ih ima sve više. Svi su naveli da na Uskršnje jutro nose košaricu punu hrane na blagoslov u crkvu.

Trinaestog prosinca slavi se blagdan Sv. Lucije kada je narod sijao pšenicu koja je proklijala do Božića. Svi ispitanici su naveli da i danas siju pšenicu, a jedan ispitanik mlađe životne dobi je naveo da nekad kupuju već gotovu pšenicu u trgovini.

Za božićne blagdane kuća se kitila zelenim granama i ukrasima napravljenim od šarenih papira. Na Badnjak navečer, na stol se je stavio slamnati križ, a četiri predjela u njemu su se popunila sjemenjem, povrćem, kruhom, mrvicama, kolačima i repom. Svih deset ispitanika je reklo da se nikad nisu susreli s ovakvom vrstom običaja. Za Božić, kuću ukrašavaju borom, jaslicama, kupovnim ukrasima s zimskim i božićnim motivima poput statue Djeda Mraza, sobova, patuljaka, ukrasne gnomove, žaruljicama ukrašavaju i vanjski i unutarnji dio kuće. U prošlosti, nakon svih priprema je muškarac koji je bio glava kuće unosio slamu u plahti i stavljao

je pod stol. Zatim su djeca na nju legla. Troje od deset ispitanika je navelo da su se susreli običajem unošenja slame, a samo jedan od svih to prakticira i danas. Kada unesu slamu mole Anđeo Gospodnji, družu se i čekaju ponoćku. Ostali su naveli da slamu unose u jaslice pod bor. Jedan ispitanik je naveo da na slamu stavlja novčanik jer se vjeruje da će tako imati više novca u narednoj godini. Jedan ispitanik je naveo običaj pucanja s *karabitom* za Božić. Drugi ispitanik je naveo kako su imali običaj pjevanja „*Na tom mladom letu*“ kod unošenja bora u kuću na Badnjak te da je velika šteta što se u moderno vrijeme bor kiti po mjesec dana prije i što su bit Božića postali darovi. Treći ispitanik koji živi u Donjem Međimurju naveo je da na Badnjak djeca odlaze od kuće do kuće i zažele dobre želje, a za uzvrat dobiju slatkiše i novce.

C) Međimurska *popevka* i ples i međimurska narodna nošnja

U prošlosti su glazbenici na raznim slavljinama svirali najviše frulu, violinu, *bajs* i cimbale. Također, međimurski orkestri su preuzeli mađarske narodne pjesme od ciganskih orkestara i prilagodili im svoj tekst. Ispitanici su naveli da u današnje vrijeme više ne prevladavaju ovi instrumenti, već gitare, klavijature, bubnjevi, truba, harmonika, tambure i ponekad *DJ*. Sviraju se vesele narodne i strane engleske pjesme. U prošlosti je bilo više slavlja u društvenim domovima, dok ih danas ima sve manje. Danas svi većinom odlaze na koncerte, a mladi u noćne klubove. Ponekad na slavljinama, ali u manjoj mjeri ima i glazbe koja podsjeća na cigansku glazbu. Uz glazbu, postojali su i razni plesni običaji na slavljinama poput kola, plesanje s mladenkom, kola za svatovski stol i slično. Ispitanici su naveli da su se susreli s navedenim plesnim običajima i da u današnje vrijeme prevladavaju kola, vlakići i ples u paru poput valcera i *disco foxa*.

Svi ispitanici znali su točno navesti dijelove muške i ženske narodne nošnje, no nisu se služili službenim izrazima. Na primjer, umjesto tibet su rekli rubac. Petero ispitanika je imalo priliku obući narodnu nošnju na priredbi KUD-a i školskoj priredbi, a jedan od ispitanika je bio model gospođi Luciji Krnjak koja je šivala međimursku narodnu nošnju i napisala knjigu o istoj.

Od dodatnih običaja, ispitanik iz Gornjeg Međimurja spomenuo je Spomendan nevine dječice 28.12. kada se je od vrbinih grančica isplela šiba i navečer stavila u vodu. Tko bi se ujutro prvi probudio, uzeo bi tu šibu i išao lagano lupiti svakoga od ukućana govoreći „*Dober budi, friški budi, celo leto k meši hodi*“. Na blagdan Sv. Barbare pa su odlazili kod susjeda i

zaželjeli im dobre želje poput „debelih *pajceka*“. Neki su se prisjetili takozvanih *mikula* kada se je djecu na Sv. Nikolu plašilo s *krampusima*. Zločesta djeca bi dobila repu, a dobra bombone. Neki ispitanici su se prisjetili seoskih proštenja. Na taj dan bi u svoju crkvu ili kapelicu išli na misu, a zatim se odlazilo doma na ručak. Kod svake kuće u selu je bilo puno rodbine i prijatelja. U to vrijeme je bilo i seoskih zabava u domu.

Svih deset ispitanika složilo se da se međimurska narodna kultura i običaji slijede sve manje i da se mlađe generacije sve više okreću zapadnjačkom načinu življenja. Kao uzrok tome naveli su utjecaj medija, društvenih mreža i velikih gradova, ubrzan način života, nezainteresiranost i lijenost mladih, premalo druženja ljudi i premalo vremena te sram koji se javlja kod mladih da su iz sela jer se danas slijede trendovi koji se povezuju s velikim gradovima i modernom načinu života.

5.4. Ograničenja istraživanja

Kao jedno od najvažnijih ograničenja istraživanja potrebno je istaknuti broj ispitanika koji su sudjelovali u dubinskom intervjuu. Obzirom da je gotovo svaki intervju trajao do sat vremena, bilo ga je teško provesti s puno većim brojem ispitanika. Također, puno ispitanika je moglo odraditi dubinski intervju u samo neko određeno vrijeme, što je stvaralo novi problem i novo ograničenje u organizaciji. Ograničenje predstavlja i način odgovaranja ispitanika. Puno ispitanika se u tom trenutku nije moglo sjetiti odgovora ili primjera nekog običaja. Sjetili su se odgovora kada su već odgovarali na sljedeća pitanja i bilo je teško zapisivati njihove misli.

6. ZAKLJUČAK

Međimurje se kroz povijest susretalo s čestim promjenama država te je narod iz ovog područja teško pratio kontinuitet i zbog toga razvio svoje običaje i zadržao posebnost zbog koje ima bogate običaje koji se vežu uz gotovo svaki događaj u čovjekovu životu. Kultura i tradicija iz 19. stoljeća slijedila se i kroz cijelo 20. stoljeće, no velika promjena dolazi s pojavom tehnologije krajem 20. stoljeća. Ljudima je bilo dostupno više informacija i zanimali su ih moderni i suvremeni načini života. Htjeli su promjenu i zbog toga su slijedili običaje i načine života drugih, najčešće zapadnih država. Neki od uzroka koji su doveli do ove situacije je i traženje posla u drugim državama, utjecaj velikih gradova, utjecaj društvenih mreža i medija te ubrzan način života i zbog posla nema vremena za provedbu svih običaja koji su se još donedavno slijedili. Kao primjer može se navesti američki *Halloween* koji se slavi 31.10. i za koji se djeca i odrasli maskiraju. Danas se sve više mladih iz Međimurja maskira na taj datum, umjesto na *fašnik* kako su radili stariji iz ovog područja te je ovo odličan primjer koji pokazuje kako moderni običaji iz drugih država počinju prevladavati ovim područjem više nego sami tradicionalni događaji. Također, nekad su bit Božića bili običaji koji su se vezali uz njega poput kićenja bora na Badnjak s gotovo domaćim ukrasima, unošenje slame i odlazak na ponoćku, a danas su bit Božića pokloni i kupovni ukrasi. Kako kultura i običaji Međimurja ne bi bili zaboravljeni ili ostali samo u knjigama, važno je navedeno primijeniti najprije kao obavezno gradivo u svim osnovnim i srednjim međimurskim školama te navedeno uklopiti u turizam Međimurske županije. U današnje vrijeme više nije privilegija putovati, nego doživjeti i iskusiti nove stvari. Veliku promjenu bi napravilo da djeca od malena, ali i ostali turisti koji posjete ovaj kraj često odlaze na radionice na kojima bi izrađivali međimurske tradicionalne predmete poput međimurske *crne* pisanice, tradicijskog božićnog nakita poput *kinča*, božićnog lustera ili tradicijskih božićnih jaslca. Nadalje, trebalo bi uvesti više predstava i manifestacija s temom narodne kulture i običaja Međimurja. Najveći uspjeh imale bi one manifestacije koje bi uključivale aktivno sudjelovanje posjetitelja u radionicama, mogućnost isprobavanja narodne nošnje te fotografiranje za uspomenu, jahanje međimurskog konja ili organizirani događaji u kojima bi posjetitelji direktno mogli sudjelovati i doživjeti kako su pojedini događaji izgledali u prošlosti – pripreme i provedba vjenčanja, običaji za Božić i Uskrs ili seoska slavlja. Vrlo je važno slijediti tradiciju i običaje vlastitog kraja i prenositi ih iz generacije u generaciju kako bi ljudi u bilo kojem trenutku znali tko su oni i gdje su njihovi korijeni.

MEDIMURSKO VELEUČILIŠTE U ČAKOVCU

Bana Josipa Jelačića 22/a, Čakovec

IZJAVA O AUTORSTVU

Završni/diplomski rad isključivo je autorsko djelo studenta te student odgovara za istinitost, izvornost i ispravnost teksta rada. U radu se ne smiju koristiti dijelovi tuđih radova (knjiga, članaka, doktorskih disertacija, magistarskih radova, internetskih i drugih izvora) bez pravilnog citiranja. Dijelovi tuđih radova koji nisu pravilno citirani, smatraju se plagijatom i nezakonitim prisvajanjem tuđeg znanstvenog ili stručnoga rada. Sukladno navedenom studenti su dužni potpisati izjavu o autorstvu rada.

Ja, IVANA OKREŠA (ime i

prezime studenta) pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću,

izjavljujem da sam isključivi autor/ica završnog/diplomskog rada pod naslovom

NARODNA KULTURA I OBIČAJI MEDIMURJA

te da u navedenom radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova.

Student/ica:

Ivana Okreša
(vlastoručni potpis)

Literatura

1. Bajuk, L. (2012). Hrvatska prirodna i kulturna baština Međimurja. 1. izd. Zagreb: Udruga Matapur Lopatinec.
2. Bunjac, B., Bunjac, B., Jahn, J., Puzak, I., Šestak, M. (2003). Pregled povijesti Međimurja. 1. izd. Čakovec: Povijesno društvo Međimurske županije.
3. Čituš Čižmešija, Z. (2009). Teta Liza: Mojih 85. 1.izd. Donja Dubrava: vlastita naklada.
4. Golub, S., Mesarić M., Mance D. (2017). Međimurska priroda: iz blata i zlata. 1. izd. Međimurje: Međimurska priroda – Javna ustanova za zaštitu prirode.
5. Gönczi, F. (1895). Međimurje: Ljudi Vjerovanja Običaji. 1. izd. Čakovec: CHAK Čakovec.
6. Hranjec, S. (1997). Zipka vu horvatskom cvetnjaku: Narodna kultura Hrvata u Međimurju. 2. izd. Čakovec: Zrinski d.d. Čakovec.
7. Hranjec, S. (2011). Međimurski narodni običaji. 1. izd. Čakovec: Ogranak Matice hrvatske u Čakovcu. Zrinski d.d. Čakovec
8. Ivančan, I. (1987). Narodni plesni običaji Međimurja. 1. izd. Zagreb: Damir Bačić.
9. Kalšan, V. (2000). Građansko društvo u Međimurju. 1. izd. Čakovec: Vladimir Kalšan.
10. Kalšan, V. (2003). Iz vjerskog života Međimurja. 1. izd. Čakovec: Muzej Međimurja.
11. Kalšan, V. (2006). Međimurska povijest. 1.izd. Čakovec: Vladimir Kalšan.
12. Kovač, J. (2017). Ljudstvo moje međimursko, imaš blaga i bogatstva: Nematerijalna baština Međimurja. 1. izd. Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec
13. Kovač, J. (2021). Tibeti u međimurskoj narodnoj nošnji. Tibeti u Međimurju i Podravini. Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, str. 1 – 15.
14. Krnjak, L. (2009). Moja baština. 1. izd. Čakovec: Zrinski d.d. Čakovec

Popis ilustracija

Popis slika

Slika 1: Tradicijska kanatna šopana hiža (kuća).....	7
Slika 2: Prvopričesnici	10
Slika 3: Primjer izrađenih dekoracija na svadbi.....	13
Slika 4: Prolazak svatova kroz naselje	13
Slika 5: Vjenčanje iz 1974. godine.....	15
Slika 6: Okupljanje obitelji kraj preminulog prije sprovoda.....	18
Slika 8: Primjer međimurske pjesme	26
Slika 9: Međimurska ženska i muška narodna nošnja.....	30

Popis grafikona

Grafikon 1: Dob ispitanika	32
Grafikon 2: Spol ispitanika	32
Grafikon 3: Mjesto stanovanja - dio Međimurja.....	33
Grafikon 4: Djelovanje u udruzi ili KUD-u koji njeguju međimursku kulturu i tradiciju	33
Grafikon 5: U kojoj mjeri su ispitanici upoznati s običajima i kulturom Međimurja	34

Prilozi

1. Vodič za intervju

VODIČ ZA DUBINSKI INTERVJU

Narodna kultura i običaji Međimurja

U svrhu prikupljanja podataka i izrade analize o poznavanju i provođenju tradicije i kulture Međimurja iz 19. i 20. stoljeća u modernom dobu, tj. 21. stoljeću, studentica Ivana Okreša u sklopu kolegija Istraživanje turističkog tržišta i Završnog rada provodi istraživanje u obliku dubinskog intervjua.

Predmet istraživanja je razlika između naroda Međimurja u 21. stoljeću i naroda Međimurja koji je na ovom području živio kroz 19. i 20. stoljeće. Ovaj predmet uključuje proučavanje modernog naroda i u kojoj mjeri poštuje i slijedi tradiciju Međimurja 19. i 20. stoljeća i razlike u tradiciji sad i nekad.

Podaci prikupljeni ovim istraživanjem koristiti će se na povjerljiv način i isključivo za provedbu ovog istraživanja. Za ovaj intervju potrebno je između 30 - 60 minuta Vašeg vremena.

Biti će postavljena pitanja vezana uz temu, a Vaš zadatak je odgovoriti na njih iskreno i jasno.

A) OPĆI PODACI

1. SPOL

- a) Žensko
- b) Muško

2. DOB

- a) 15-30
- b) 31-60
- c) 61 +

3. MJESTO STANOVANJA 1

- a) Grad
- b) Selo

4. MJESTO STANOVANJA 2

- a) Gornje Međimurje
- b) Donje Međimurje
- c) Središnje Međimurje

5. DJELUJETE LI U NEKOJ UDRUZI ILI KUD-U KOJI NJEGUJU MEĐIMURSKU KULTURU I TRADICIJU?

- a) Da
- b) Ne
- c) Jesam u prošlosti

6. U KOJOJ MJERI STE UPOZNATI S OBIČAJIMA I KULTUROM MEĐIMURJA?

- a) Nimalo
- b) Manjim dijelom
- c) Većim dijelom
- d) U potpunosti

B) ŽIVOTNI OBIČAJI

7. Slijedite li običaj da dijete dobiva ime po najbližem svecu u kalendaru? Poznajete li nekoga tko ovaj običaj slijedi? Imate li primjer?

8. U prošlosti se je dijete krstilo već tjedan dana nakon poroda. Krstite li Vi ili Vaša obitelj dijete tako rano i ako ne, u koje životno doba se dijete krsti?

9. Nakon poroda, rodbina bi došla u posjetu djetetu i majci, a pod jastuk „*vanjkušek*“ bi stavljali novac jer se vjerovalo da to djetetu donosi sreću. Slijedite li vi danas ovaj običaj? Ako je odgovor ne, kako vi ovaj običaj provodite danas?

10. Brakovima su redovito odlučivali roditelji. Oni su birali zeta ili snahu iz kuće približno istog imovinskog stanja. Slijedite li vi ovaj običaj? Jesu li ga slijedili Vaši roditelji ili bliža rodbina?

11. Nekoliko dana prije vjenčanja, gosti su nosili darove – perad, jaja, maslac, mast, sir... Nosite li i Vi ovakve darove danas kada idete na vjenčanje? Što nosite kao poklon danas?

12. Ručak „*obed*“ započinje oko 14-15 sati, a servira se govedska juha, kuhana govedina i naribani hren, zelje s mesom, razno pečenje, kolači i drugo. Nakon toga roditelji mlade „*hižni japek i mamica*“ prvi zaplešu čime pozivaju ostale goste na veselje. Kroz svadbu postoje razne igre. Izgledaju li svadbe u Međimurju i danas ovako prema Vašem iskustvu?

13. Prije svadbe, žene koje su rodbina ili susjede su pripremale jela za svadbu, a ostali su pripremali sobu u kojoj bi bilo svadbeno veselje. Donosili bi duge stolove i klupe, a zid ukrašavali šarenim papirima, borovim granama, bršljanom i trakama. Prema

Vašem iskustvu, izgledaju li pripreme za svadbu i u Vaše vrijeme ovako? Ukrašavate li svadbe i u Vaše vrijeme navedenim ukrasima?

14. Kada bi osoba umrla, u lijes oko glave bi stavili svete sličice i u ruke molitvenik. U znak žalosti su okrenuli ogledalo u sobi gdje pokojnik leži prvu noć. Rade li i u ovo vrijeme tako?
15. Kada osoba umre, navečer započinje bdijenje (*verestovanje*). Na *verestovanju* ljudi razgovaraju, kartaju, a domaćini ih poslužuju vinom i kolačima. Povremeno mole za pokoj duše i pjevaju svete pjesme. Imate li iskustva s ovakvom vrstom običaja?
16. U selima su postojale žene *narekalje* koje su se unajmljivale za sprovode i koje bi kroz *narekanje* pomagale ožalošćenima da se nose sa svojom tugom. Jeste li ih ikada susreli na nekom sprovodu?

C) GODIŠNJI OBIČAJI

17. Za fašnik ili maškare su djeca hodala kostimirana po selu, najčešće kostimirana u svatove ili su imala antropomorfne, zoomorfne i maske s antropomorfnim i zoomorfnim elementima i hodala od kuće do kuće gdje se ih je častilo hranom i pićem. Hodaju li djeca i u Vašem mjestu od kuće do kuće? Što se daje djeci? Kakve maske imaju danas? Smatrate li da djeca taj običaj slijede manje za razliku od prijašnjih godina?
18. Na Cvjetnicu ili Cvjetnu nedjelju narod je napravio „*presmenec*“ od vrbovih ili smrekinih grančica, zatim su ga u crkvi posvetili i po dolasku doma bacili na krov kuće. Vjeruje se da će tako munja zaobići kuću. Nosite li i danas na Cvjetnicu *presmenec*? Od kojeg cvijeća ga izrađujete? Bacite li ga na krov po dolasku iz crkve?
19. Nekad su mladići dan prije Uskrsa pripremali i palili *vuzmenku* i na njoj pekli jaja i slaninu. Ima li *vuzmenki* i danas u vašem mjestu? Smatrate li da je *vuzmenki* sve manje za razliku od prijašnjih godina?
20. Trinaestog prosinca, slavio se blagdan Sv. Lucije. Tada bi narod u zdjelicu posijao pšenicu da proklije do Božića. Sijete li i Vi pšenicu?
21. Za božićne blagdane kuća se kitila zelenim granama i ukrasima napravljenim od šarenih papira. Na Badnjak navečer domaćin je na stol stavio slamnati križ, a četiri predjela u njemu popunila su se sjemenjem, povrćem, kruhom, mrvicama, kolačima, voćem i repom. Ukrašavate li i Vi kuću navedenim za Božić? Na koji način je ukrašavate danas?
22. Nakon svih tih priprema, kućedomaćin u družinsku sobu je unosio u plahti slamu. Pokuca na vrata, ukućani kažu „Slobodno!“ *Hižni gospodar uđe, pokloni se i govori:*

„Falen bodi Jezuš Kristuš! Na tom mladom ljetu dej vam Bog konjiče, voliče...

Imate li vi običaj unošenja slame za Božić?

D) MEĐIMURSKA POPEVKA I PLES I MEĐIMURSKA NARODNA NOŠNJA

23. Narodni glazbenici su na raznim slavljima svirali frulu, violinu, bajs i cimbale i da su međimurski orkestri preuzeli mađarske narodne pjesme od *ciganskih* orkestara i prilagodili svoj tekst. Sviraju li se i u Vaše vrijeme ovi instrumenti? Sviraju li se i danas na slavljima pjesme koje podsjećaju na „cigansku glazbu“? Kakve pjesme i instrumenti se danas koriste na slavljima?
24. Posebni plesni običaji su održani na vjenčanjima poput kolo za svatovski stol, plesanje s mladenkom, ples svatovskih *maškorov*... kolo se plesalo na raskrižjima i mjesnom trgu. Slijedite li i Vi ovakve plesne običaje? Jeste li se susreli s njima? Koje plesove Vi najčešće plešete?
25. Zna li nabrojati dijelove muške narodne nošnje?
26. Zna li nabrojati dijelove ženske narodne nošnje?
27. Jeste li ikad imali priliku obući međimursku narodnu nošnju i koja je to prilika bila?

E) OSTALO

28. Smatrate li da se međimurska kultura i običaji slijede sve manje i da se mlađe generacije sve više okreću zapadnjačkom načinu življenja?
29. Imate li kakvih dodatnih komentara?

Zahvaljujem se na Vašem vremenu i Vama na Vašim odgovorima za ovo istraživanje.